

TÜRK CİHAN HÂKİMİYETİ ANLAYIŞI VE KIZILELMA

Bir milletin yaşayabilmesi için mensuplarının siyasi kanaatlerden üstün bir fikre inanma konusunda birleşmesi gerekir. Tarihte büyük işler gerçekleştiren milletler hep böyle bir müşterek fikre inanmış topluluklardır. Kısaca, “dünyaya hâkim olma ideali” olarak tanımlayabileceğimiz “Türk cihan hâkimiyeti anlayışı”, tarih boyunca Türk devletlerinin temel ideali olmuştur. Türklerdeki hâkimiyet düşüncesinin temelinde, bütün dünyayı içine alan yani cihanşümül bir devlet anlayışı bulunmaktadır. Türk hükümdarlarının esas vazifelerinden biri, dünyayı tamamen fethetme düşüncesi idi.

TÜRK DEVLETLERİNİN HÂKİMİYET ANLAYIŞI

Türklerdeki hâkimiyet düşüncesinin temelinde, bütün dünyayı içine alan yani cihanşümül bir devlet anlayışı bulunmaktadır. Bir çeşit olağanüstü lütufla donanmış, Tanrı'nın görevlendirmesine dayanan bu tür iktidara, “karizmatik iktidar” adı verilmektedir. Eski Türk topluluklarında yönetim, karizmatik anlayış etrafında şekillenmiş olup, devlete hâkim olma yetkisi ise Tanrı'dan alınmakta idi. Bir başka deyişle Türk kağanlarına devleti ve halkı yönetme hakkı kendilerine Tanrı tarafından bağışlanmakta idi.

1. Hâkimiyet Kavramı Türk devletlerinde hâkimiyetin en temel unsuru olarak “tam bağımsızlık” düşüncesi kabul edilmektedir. Köklü bir medeniyetin sahibi olan Türkler oluşturdukları devleti, ilahî esaslara dayandırarak çağlar boyunca uygulayacakları bir yönetim şekli meydana getirmişlerdir. Devletin kutsal bir olgu olarak ifade edildiği bu düşünce sisteminde, “Dünya'ya hâkim olma” ve “Tanrı'nın yeryüzünde kurduğu bu düzende devletin devamlılığını sağlama” gibi hususiyetler oldukça önemli bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır.

2. İlk Türk Devletlerinde Hâkimiyet Anlayışı Egemenliğin bu şekilde ilahî kaynaklı olduğuna inanan Bozkır Türkleri, Tanrı'nın yeryüzündeki hâkimiyetini farklı şekillerde ve insanlar aracılığı ile kullandığına inanmaktadırlar. Hâkimiyetin dünyadaki tek temsilcisi ve uygulayıcısı ise devleti yöneten Kağan'dır. Bozkır inanç sisteminde, Tanrı'nın hâkimiyetini yeryüzünde kullanma şekli yine Tanrı'nın seçimi ve bağışı vasıtası ile gerçekleşmektedir. Türklerin Gök-Tanrı inancında Tanrı, yeryüzüne dolaylı olarak müdahale etmekte idi ve Tanrı'nın müdahalesi ancak dünya üzerindeki düzenin bozulması halinde kendini göstermekte idi. Bu nedenle “Tanrı'nın gölgesi” sıfatını taşıyan Türk kağanı, yeryüzündeki düzen bozulmadan devam ettiği sürece yeterli olmaktaydı.

2.1. Kut Sahip Olunan Devleti Yönetmekle Yükümlü Olan Kağan, devletin sürekliliğini temsil etmektedir. Kağan'ın yönetme yetkisini kullanmak için Kut'a ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle kut, nasibi olan Türk yöneticilerine Tanrı tarafından bağışlanan ve kutsallık taşıyan bir olgudur. Türk kağanı her ne kadar gücünü ve yeteneğini Tanrı'nın kendisine bağışladığı kuttan alarak hâkimiyetin sahibi olsa da bu hâkimiyet “töre” ile sınırlandırılmakta idi.

2.2. Ülüg ve Ülüş Türk inancına göre, Tanrı'nın “ülüg veya ülüş” bağışlaması ile Türk devletlerinde bolluk ve bereket artmakta ve bu durum açıkçası Türk kağanına maddi bir güç kazandırmaktadır. Türk kağanının bu gücü, milletin faydasına kullanmak gibi bir zorunluluğu vardır. Nitekim Kağan, Tanrı'nın bağışı ile elde ettiği bu ekonomik varlığı, adaletli bir şekilde dağıtmaktan sorumludur. Bozkır Türklerinin devlet geleneğine uygun olarak, iktidardaki aile üyelerinin veya devlet adamlarının Kağan'ın sofrasındaki koyun ya da attan belirlenen bir payı almasına da “ülüş” denilmekte idi.

2.3. Küç (Güç) Eski Türklerde hâkimiyet ile ilgili yazıtlara yansıyan Tanrı'nın verdiği “ülüg” ve “yarlık” dışında bir de “küç” (güç) bağışlamasıdır. Yazıtlarda özellikle Kağan'ın ve Türk milletinin kazanmış oldukları zaferlerde, elde etmiş oldukları başarılarında “küç”, oldukça önemli bir yeri işgal etmektedir. Kağan'ın gücü ve kudreti, devletin sürekliliğinin en temel unsurunu meydana getirmektedir. Kağan'ın söz konusu gücü kullanabilmesi de sadece kuta bağlı idi. Çünkü kut, kısmeti ve nasibi olan Türk kağanlarına Tanrı tarafından bağışlanmakta idi. Küç (güç) ise, sözcük anlamı ile “kudret”, “kuvvet” ve “zorluk” manalarını ihtiva etmektedir.

3. Töre – Kanun Töre, bozkırda sürdürülen yaşamın zaman içerisinde sosyal ve hukukî bir değer kazanan davranışlarını da içine alarak ve genellikle "kanun" anlamına gelmek sureti ile Türk toplumsal yaşamını düzene koyan ve uyulması zorunlu olan kurallar bütünüdür. Devleti yöneten kişi olarak Kağan'ın kut sahibi olması zorunluluğu, Töre'ye bağlılığının sorgulanması ile ilişkilendirilmiş, Töre'ye bağlılığı tespit edilen Kağan, Kut sahibi olarak görülmüş, Töre'ye uymadığı tespit edilen Kağan ise iktidarını kaybetmiş hatta kimi zaman da ortadan kaldırılmıştır.

TÜRK CİHAN HÂKİMİYETİ ANLAYIŞI

Türk Cihan Hâkimiyeti anlayışı ilk defa büyük bir Türk kağanlığı kurmuş olan Hunlar ve onların Kağan 'ı Mete ile hayat bulmuştur. Bu güçlü ve kudretli Türk kağanı başka hükümdarlara göndermiş olduğu mektup ve mesajlarının başında, "Tanrı'nın tahta çıkardığı Hun milletinin büyük Tan-hu'su" ifadesini kullanmakta idi. Türklerin cihan hâkimiyeti anlayışı, tarih boyunca "Türk Fütuhât" düşüncesinin temeli ve ana kaynağı olarak ulaşılmaya amaçlanan bir ülkü olmuştur. Türk cihan hâkimiyeti anlayışı, tarih boyunca bütün Türk hükümdarları için tartışmasız bir ülkü olarak değerlendirilmiştir. Tarihsel kaynaklarda, kitabelerde, yazıtlarda, edebi ve kültürel metinlerde görülmektedir ki, çağlar boyunca Türk fetih hareketinin fikrî temellerini oluşturan Türk cihan hâkimiyeti anlayışı, bütün Türk liderlerinin yegâne idealleri olmuştur.

KIZILELMA

Kızıllelma, ilk zamanlardan itibaren Türk devlet geleneğinin en önemli unsurlarından biri olan cihan hâkimiyeti anlayışının sembolik bir ifadesidir. Kaynaklarda genellikle, "erişilmesi istenen ülkü, elde edilmesi amaçlanan muhayyel yer" anlamında kullanılmaktadır. Kızıllelma kavramı, Türkler arasında ilk kez Orta Asya steplerinde bir ülkü olarak doğmuştur ve Göktürklerin yeniden doğuşunu ifade eden Ergenekon efsanesinde, kaybedilen eski yurdun yeniden elde edilmesi idealini sembolize etmiştir. Balkanların Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinde önemli rol oynayan Sarı Saltuk'un kahramanlıklarının anlatıldığı "Saltukname"den Evliya Çelebi'ye kadar, birçok eserde konu edilen Kızıllelma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan sonra da Arif Nihat Asya, Hüseyin Nihal Atsız, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ve Necdet Sancar gibi yazar ve şairler tarafından daha ziyade Ziya Gökalp'in tasvir ettiği şekilde, "Türkçülük ideolojisi" çerçevesinde ele alınmıştır.

Birinci Saltanat Dönemi (1444-1446)

II. Murad, 1443 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey üzerine yürüdü. Diğer taraftan Amasya sancakbeyi olan oğlu Alaeddin Ali Çelebi de Amasya'dan ordusuyla hareket ederek babasına destek verdi. Batı'da beliren tehlike üzerine Karamanoğlu ile anlaşma yapılmak zorunda kalındı. Edirne'ye dönen Sultan II. Murad, Ekim 1443'te Hunyadi Yanoş, Macar kralı Ladislas ve Sırp despotu idaresindeki bir ordunun Tuna'yı geçerek Osmanlı topraklarını istila ettiğini öğrendi. Bunun dışında II. Murad'ı üzüntüye sevk eden en kötü haber ise şehzade Alaeddin'in Amasya'dan gelen ölüm haberi oldu. Uğranılan başarısızlıklar ve oğlunun ölüm haberi sonrası II. Murad, barış ve yatıştırma siyasetine dönmek zorunda kaldı. Edirne-Segedin Antlaşması ile Georg Brankoviç'e Sırbistan topraklarını iade etti. Yine bu antlaşma ile Macarlar ve Sırlara Tuna Nehri'nin aşılmayacağına dair söz verdi. Yenişehir Sevgednamesi ile de 1437'de ele geçirilen yerlerin Karamanoğulları'na bırakılmasını kabul etti. Nitekim bu nedenlerle II. Murad'a karşı bir muhalefet cephesi oluştu. Fütühatçı muhalefet bloğunun baskıları ve buna çok sevdiği oğlu Alaeddin Çelebi'nin ölümü de eklenince oğlu Mehmed adına tahttan çekildi. II. Mehmed'in çocuk yaşta padişah olmasını fırsat bilen papalık Osmanlıları Avrupa'dan atmak amacıyla haçlı seferi hazırlıklarına başladı. O sırada II. Murad ve II. Mehmed'i destekleyenler arasında büyük bir çekişme vardı. Çandarlı Halil Paşa, II. Murad'ı tekrar tahta geçirmenin yollarını arıyordu. Bu sırada Buçuktepe Vak'ası (1446) denilen ilk yeniçeri isyanı meydana geldi. Bu isyan yatıştırıldıktan sonra II. Murad tahta davet edildi ve böylece II. Mehmed'in ilk saltanati son buldu.

İkinci Saltanat Dönemi (1451-1481) ve İstanbul'un Fethi (29 Mayıs 1453)

İkinci kez Osmanlı tahtına geçen II. Mehmed, Manisa'da geçirdiği sürede olgunlaşmıştı. Öncelikle gücünden faydalanmayı düşündüğü Çandarlı Halil Paşa'yı ona kinini belli etmeden yerinde bıraktı ve kendi yönetim kadrosunu oluşturdu. Anadolu'da düzeni sağlamak için Rumeli'de birçok taviz vererek gerisini emniyet altına aldı. II. Mehmed'in çocukluğundan beri en önemli hedefi İstanbul'u fethetmekti. İstanbul, bulunduğu konum itibarıyla yüzyıllarca dünya devletlerinin ilgisini çekmiştir. Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerifi'nde ismi geçerek, O'nun övgülerine nail olan bu şehri fethetmek II. Mehmed'e nasip olmuştur. Osmanlı Sultanı çocuk yaşlarından beri İstanbul'u almayı saltanati ve iktidarının ilk şartı olarak görmekteydi. Bizans İmparatorluğu her fırsatta Osmanlılar aleyhine ittifaklarda yer almakta ve Osmanlı toprakları arasında adeta bir çıbanbaşı gibi bulunuyordu. Bizans'ın şehzade Orhan'ı öne sürerek Osmanlı Devleti'ni tehdit etmesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Artık bu köhne imparatorluk ile hesaplaşmanın vaktinin geldiğine inanan II. Mehmed önemli hazırlıklar yapmıştır. II. Mehmed, İstanbul kuşatmasının her safhasında yer alarak o zamana kadar hiç bir komutan ve devlet adamına nasip olmayan şehri fethedip, İstanbul'un fatihi olarak adını tarihe yazdırmıştır. İstanbul'un fethi İslâm ve Avrupa dünyasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Fetih haberi İslâm dünyasında sevinçle karşılanmıştır. Batı dünyası ise büyük bir üzüntü ile İstanbul'u kurtarabilmek için haçlı seferi düzenlemeye çalışmıştır. Olası bir haçlı birliğini ve saldırıları engellemek için Fatih Sultan Mehmed akıllıca önlemler aldı. İstanbul'un fethedilmesi merkezî imparatorluğa geçişte önemli bir safhanın tamamlanması idi. İstanbul'u fethederek "fatih" unvanını alan Osmanlı padişahı, ayrıca atalarından aldığı gazilik ve sultanlık unvanlarına "kayser" yani imparator unvanını da eklemiştir. Bu unvan onun İkinci Roma'nın sahibi olarak meşru mirasını üstlendiğini göstermekteydi. Batı ile İlişkiler II. Mehmed dönemi Batı ile mücadelelerin bir hayli yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. 1454'te çıkılan Sırbistan seferi ile Omol ve Sivricehisar ele geçirildi. 1455 yılındaki sefer ile Trepçe, Novabırda ve Lab bölgesindeki gümüş madenleri ele geçirildi. Sırlarla bir anlaşma yapılarak sadece Vulçitrın bırakıldı ve Sırp-Macar ittifakı sonlandırılmış oldu. Sırbistan'ın elde tutulması için Belgrad'ın fethi zorunlu görünüyordu. Kuşatılan Belgrad Kalesi Macarların yardımı gelmesi ile alınmadı. Sırbistan toprakları 1459'da Semendire Sancağı adıyla Osmanlı idarî teşkilatına dâhil edildi. İtalya'ya yapılacak seferlerde önemli bir üs olacak Mora üzerine 1458'de bir sefer düzenlendi. Mora Yarımadası'nın önemli bir kısmı ve Atina fethedildi. 1460'da bir sefer daha düzenlenerek bazı önemli kaleler ele geçirildi. Osmanlı Devleti tarafından yetiştirilen Arnavut İskender Bey'in isyanı üzerine Arnavutluk'a seferler yapıldı. Arnavutluk'ta birçok yer ele geçirildi, ancak Kroya ve İşkodra gibi yerler henüz fethedilememiştir. Venedik'e geçen Kroya 1478'de alınarak Akçahisar adı verilmiştir. İşkodra ise Evrenesoğlu Ahmed Bey tarafından 1479'da ele geçirildi. Bu şekilde Arnavutluk tam olarak Osmanlı idaresine geçmiştir. Osmanlıların Mora ve Midilli'yi fethetmeleri 1463'te Venedik ile savaşların başlamasına neden oldu. Macarların desteğini alan Venedik, Mora'daki Rum halkı Osmanlı aleyhine

kışkırtmaya başladı. Venedik'in Çanakkale Boğazı'nı kapatması üzerine İstanbul'un güven altına alınması amacıyla Sultanîye ve Kilitbahir kaleleri inşa edildi. Osmanlı-Venedik mücadeleleri 1479'a kadar devam etti. Bu dönemde Eflak ve Boğdan Osmanlı Devleti'ne haraç vermeyi kabul ederek nüfuz bölgeleri haline getirildi. 1462'de Eflak'a düzenlenen seferde Eflak voyvodası Vlad Tepeş, Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamadı. Eflak tahtına onun yerine kardeşi Radul geçirildi. Osmanlı hâkimiyetini tanıyan Boğdan'ın kendisine sığınan Ceneviz esirlerini ve vergisini teslim etmemesi üzerine Karadeniz'in önemi de göz önünde bulundurularak 1476'da bizzat Osmanlı Sultanı Boğdan seferine çıktı. Boğdan voyvodasının padişah'tan af dilemesi, vergiyi iki katıyla ödeyeceği ve sadık kalacağı sözleri üzerine voyvoda affedildi. Bosna üzerine 1463 ve 1464'te olmak üzere iki sefer düzenlendi. Bosna kralı Macarlar ve Venedikliler ile Osmanlı aleyhine ittifak yapmış ve ödemek zorunda olduğu vergiyi ödememişti. Düzenlenen ilk seferde özür dileyen kral affedildi. Ancak Macarlar ile ittifakını sürdürmesi nedeniyle Fatih tarafından idam ettirildi. Macarların Bosna'daki Türk kuvvetlerine saldırması üzerine ikinci bir sefere çıkıldı. Bu esnada Fatih'in hoşgörüsünden etkilenen binlerce Bosnalı Müslüman oldu. Hersek kralı da bu seferler esnasında Osmanlı hâkimiyetini tanıyarak oğullarından birini Osmanlılara esir olarak gönderdi. Osmanlılar ile Macarlar arasında büyük bir savaş meydana gelmemiş, ancak iki ülke arasında mücadeleler eksik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetihçi politikası Macarları endişeye sevk ediyordu. Daha İstanbul'un kuşatıldığı tarihlerde Bizans'ı savunmak için tehditler savuran Macarlar, daha sonra Osmanlıların Sırbistan, Eflak ve Bosna üzerine yaptığı seferlerden dolayı kendilerini tehdit altında hissetmişlerdir. Bunun için Papalık, Venedik ve Arnavut İskender Bey ile işbirliğine gitmişlerdir. Karadeniz Siyaseti Karadeniz'i ekonomik açıdan cazip hâle getiren, Karadeniz'in kuzeyindeki tuz depoları, tahıl üretimi, esir ticareti, hayvancılık, balık ürünleri ve kürk ticareti gibi faaliyetler idi. Karadeniz'in ticari önemini kavrayan Fatih Sultan Mehmed, bölge hâkimiyetine ayrı bir önem vermekteydi. Bu amaçla 1454'te Kırım Hanı I. Hacı Giray'ın kuvvetleriyle Ceneviz'in Karadeniz'deki koloni merkezi olan Kefe'ye bir harekât düzenlendi. Kefe çok sonra 1475'te Cenevizlilerden teslim alındı. Karadeniz'in bir Türk gölü hâline getirilmesi için ayrıca Candaroğulları ile mücadele edildi. 1461'de Candaroğulları Osmanlı topraklarına dâhil edildi. Yine bu amaçla Bizans hanedanı Komnenoslar tarafından idare edilen Trabzon-Rum İmparatorluğu'na son verildi. Boğdan'ın hâkimiyetine önem verildi. Karamanoğulları, Akkoyunlular ve Memlükler ile ilişkiler Osmanlılar ile tesis ettiği akrabalık bağlarına rağmen onlara karşı düşmanca bir tutum sergileyen Karamanoğulları, Anadolu beyliklerini Osmanlı aleyhine kışkırtıyor ve fırsat buldukça diğer devletler ile Osmanlılar aleyhinde ittifaklar kuruyordu. Karamanoğlu İbrahim Bey, Fatih Sultan Mehmed'in düşmanı olarak ilk karşısına çıkanlardan biriydi. Fatih'in kendisi üzerine yaptığı harekâta af dileyip barış istemek zorunda kalmıştı. İbrahim Bey'in ölümünden sonra yerine geçen İshak Bey, kendisine isyan eden kardeşi Pir Ahmed Bey karşısında tutunamayıp Akkoyunlulara sığındı. Akkoyunlu desteği ile kardeşini yenen İshak Bey'e karşı bu sefer de Pir Ahmed Osmanlılardan yardım istedi. Karamanoğulları'nın kendi içlerindeki taht kavgaları Osmanlılar ile Akkoyunlular karşı karşıya getirmiştir. Fatih Sultan Mehmed döneminde Karamanoğulları ile yapılan mücadeleler, Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran bu Anadolu devletinin sonunu getirmiştir. Karamanoğulları topraklarında Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak sağlanması 1474'te gerçekleşti. Fatih Sultan Mehmed'in Koyulhisar'ı ve Trabzon'u ele geçirmesi Doğu Anadolu'da önemli bir güç haline gelen Akkoyunlu Devleti için önemli bir tehdit oluşturuyordu. Diğer taraftan Akkoyunlu Uzun Hasan'ın Karamanoğulları'na destek vermesi, bazı Anadolu beylerini etrafında toplaması gibi nedenlerle iki devlet arasında savaş meydana geldi. Osmanlı ordusunu yıpratma ve iâşesiz bırakma taktikleriyle yenmek isteyen Uzun Hasan, Osmanlı kuvvetlerini ani bir baskınla yenilgiye uğrattı. Bu esnada birçok Osmanlı askeriyile birlikte Has Murad Paşa da hayatını kaybetti. Fatih bu yenilgi üzerine Akkoyunlular bir meydan savaşına razı etmek için akılcı taktikler uygulamıştır. Uzun Hasan, oğullarının ısrarıyla bir muharebe savaşını kabul etti. Osmanlılar 11 Ağustos 1473 yılında Otlukbeli mevkiinde karşılaştığı Akkoyunlu ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar. Osmanlı-Memlük ilişkileri başta iyi bir seyir takip etmekteydi. Hatta İstanbul'un fethi münasebetiyle Kahire'de kutlamalar düzenlenmişti. Fatih Sultan Mehmed'in doğu siyaseti Memlükleri tehdit etmeye başlayınca iki ülke ilişkileri gerildi. Memlüklerin Akkoyunlular, Dulkadiroğullarını ve Karamanoğullarını himaye etmesi, Memlük elçisinin tavırları, Hicaz suyolları meselesi ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Bunlardan Dulkadiroğulları toprakları adeta Osmanlılar ile Memlükler arasında bir nüfuz mücadelesi sahasına dönüşmüştür. Rodos ve İtalya Seferi Anadolu, Balkanlar, Suriye ve Mısır üzerinde önemli bir konumda olan Rodos ile ilişkiler, Saint Jean Şövalyelerinin tüccar ve Hac gemilerine korsanlık yapmaları, Osmanlı aleyhinde ittifaklarda bulunmaları ve talep edilen vergiyi kabul etmemeleri seferin başlıca nedenleridir. Yapılan seferler ile Rodos ele geçirilemedi. Rodos'un fethi ancak Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşecektir(1522). Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'dan sonra ikinci "Kızıl Elma"sı İtalya idi. Burası Hristiyan Katolik dünyasının kalbi idi. Arnavutluk, Mora ve İyonya adalarının alınması ile İtalya seferine önceden beri hazırlık yapılmakta ve bunun alt yapısı için uğraşılmaktaydı. Gedik Ahmed Paşa idaresindeki Osmanlı donanması 11 Ağustos 1480'de Otranto'yu ele geçirdi. Fatih'in vefatı, Cem Sultan meselesi ve Gedik Ahmed Paşa'nın II.

Bayezid tarafından çağrılması gibi nedenlerle Otranto'daki Türk birlikleri takviye edilemedi. 13 ay Osmanlı kontrolünde kalan Otranto elden çıktı. Fatih'in Reformları ve Cihan Hâkimiyeti II. Mehmed, babası II. Murad'ın saltanatının son zamanlarında uygulanan ve I. Mehmed (Çelebi Mehmed) döneminin barışçıl siyasetinin tersine, fütihat siyasetini saltanat ve iktidarının ilk şartı gibi görüyordu. Fatih'in cihan şümül bir devlet tesis etmek için uyguladığı fetih siyasetine bakılacak olursa, Anadolu'daki ve Rumeli'deki tâbi beylikler sisteminin terkedildiği ve doğrudan doğruya ilhak siyasetinin uygulandığı anlaşılır. Bu suretle merkezîyetçi imparatorluğa süratle geçilmek istendiği de fark edilir. Bu siyaset aslında Yıldırım Bayezid tarafından uygulanmaya çalışılan, ancak Anadolu'da beliren Timur tehlikesi nedeniyle sekteye uğrayan siyaset idi. Merkezîyetçi devletin oluşturulması için fetih siyaseti doğrultusunda ele geçirilmesi gereken ilk yer İstanbul idi. İstanbul'un fethi ile merkezî imparatorluğa geçişin önemli bir safhası gerçekleşmiş oldu. Bunun gerçekleşmesinin sadece yapılan fetihler ile olmadığını, her alanda yenilik yapılmasının zaruri olduğunun farkında olan Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u her açıdan canlandırmak için yoğun bir çaba sarf etti. Reformcu bir padişah olarak tanınan Fatih Sultan Mehmed, devleti cihan şümül bir imparatorluk yapısına kavuşturmak için birçok kanun çıkartmış ve yenilikleri hayata geçirmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı ve Osmanlıların devletleşmesi esnasında Doğu Anadolu'da görülen Akkoyunlu Türkmenleri yeni gelişmelere zemin hazırlamıştır. Akkoyunlu Türkmenleri akrabalık bağına sahip oldukları ve Doğu Anadolu'da rakip oldukları Karakoyunlu Türkmenleri ile mücadele ederek alanlarını genişletme çabasına girmiştir. İki Türkmen boyu birbirleri ile rekabet ederken aynı zamanda bazı ittifak girişimlerinde bulunmuşlardır. Doğu Anadolu'nun yurt haline gelmesini sağlayan Akkoyunlu Türkmenleri Osmanlı Devleti'nin yükselişe geçtiği bir dönemde ortaya çıkarak önemli bir devlet kurdular. Bu devlet Erzurum-Erzincan yaylalarından Rakka'ya kadar olan bölgede yaşayan Türkmenlerin yeni bir teşkilatta birleşmeleri ve Türk tarihine yeni bir soluk getirmelerini sağlamıştır. Özellikle Doğu Anadolu şehirlerinin imar ve iskanında önemli roller oynamışlar ve yeni bir medeniyet tesis etmişlerdir. Akkoyunlular, batı sınırlarında Osmanlı Devleti ile doğuda ise Karakoyunlularla mücadele halinde olarak Timur'un Anadolu'da ilerleyişini kolaylaştırdılar. Akkoyunlu Türkmenlerinin kurdukları devlet sınırlarını genişlettikçe Memluk Devleti içinde tehlike arz etmeye başlamıştır. Güney Doğu Anadolu'ya yayılmaları, Urfa ve Diyarbakır civarında faaliyet alanlarını genişletmeleri Memluklülerin tepkisini çekmiştir. Akkoyunluların insan unsurunu oluşturan Türkmenler, Akkoyunluların yıkılış süreci ile birlikte İran'da kurulan Safevi Devleti'nin etki alanına girmiştir. Karakoyunluların ortadan kaldırılması ve onların en büyük rakibi olan Timur ile birlikte hareket etmek Akkoyunluların yaptıkları en etkili siyasi faaliyettir. Bu ittifak Akkoyunluların güçlenmesinde en önemli faktördür. Bir taraftan Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemine denk Akkoyunlular bu durumun olumsuzluğu yaşamıştır. Ancak Safevilerin müritlerinin artması ve dini-ideolojik bir güç olmaları Akkoyunluların sonunu hazırlamıştır. İlk siyasi faaliyetleri 1340'ta Tur Ali Bey idaresinde Trabzon Rum İmparatorluğuna akınlarda bulunmaya başlamalarıyla ortaya çıkar. Tur Ali Bey etrafına topladığı 30 bin civarında Türkmen kuvveti ile Anadolu'nun güney bölgelerine akınlarda bulunmuş, daha sonraları İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın emri altına girerek onunla birlikte Suriye seferine katılmıştır. Tur Ali'nin bu seferde gösterdiği başarı münasebeti ile Gazan Han tarafından kendisine emirlik payesi verilmiştir. Suriye civarında yaptıkları başarılı faaliyetlerden dolayı isimleri duyulmaya başlayan Akkoyunlu Türkmenlerine Tur Alililer denilmeye başlamıştır. Anadolu'nun değişken durumundan istifade etmeye çalışan Akkoyunlu Türkmenleri İlhanlıların yıkılışı ve Moğol ailelerinin iktidar mücadelesinde taraf olmaya dikkat ederek alanlarını genişlettiler. Moğol kökenli Sutay ve Celayirli ailelerinin birbirleriyle mücadelesinde Sutayların yanından yer aldılar. Bu tercihin en önemli sebeplerinden biri de Akkoyunluların en yakın rakibi Karakoyunluların Celayirliyle birlikte hareket etmesiydi. Bu mücadeleden istifade eden Akkoyunlular daha sonraları Mardin'de hüküm süren Artuklularla birlikte hareket etmiştir. Bu siyasi faaliyetler sonucunda güçlerini arttıran Akkoyunluların etrafında önemli oranda bir Türkmen kitlesi bir araya gelmiştir. Tur Ali Bey'in başarılı girişimleri meyvesini vermiştir. Etrafına topladığı güçlerle Trabzon Rum İmparatorluğu'na akınlarda bulunmaları güçlerini arttırmıştır. Trabzon Rum İmparatoru III. Alexios, kız kardeşini Tur Ali Bey'in oğlu Kutlu Bey'e vererek bu akınlara önüne geçmeye çalışmıştır. Kadı Burhaneddin ile iyi ilişkiler kuran Osman Bey elini güçlendirmeye çalıştı. Ancak 1396 yılından Kadı Burhaneddin'in yeğeni olan Kayseri valisi Şeyh Müeyyed'in isyan etmesi Karayürük ile Burhaneddin'in arasını bozdu. Kayseri üzerine yürüyen Kadı, yeğeni Şeyh Müeyyed'in Karayürük tarafından ikna edilerek teslim alınmış olmasına rağmen onu katletti. Bu duruma çok öfkelenen Karayürük Osman Divriği taraflarına giderek gücünü toplamaya ve bağımsız davranmaya başlamıştır. Akkoyunluların devletleşme yolunda en önemli şahsiyetlerden biri Karayürük Osman adlı kişidir. Kadı Burhaneddin ile arasını bozulan Karayürük Osman, Kadı'nın takibine uğramış ve onunla mücadeleye girişmiştir. Kadı'nın gönderdiği askerleri 20 bin kişilik bir güçle karşılayan Osman Bey daha sonra Kadı Burhaneddin'i feci bir şekilde katletmiş ve cesedini parçalayarak Sivas kalesine astırılmıştır. Kadı'nın ortadan kaldırılmasıyla önündeki en önemli rakibi elemiş olan Osman Bey Sivas'ı ele geçirmeye çalışmıştır. Erzincan hâkimi Mutahharten'in yanına giderek onunla ittifak arayışına girmiştir. Onun tavsiyesi üzerine büyük bir güç haline dönüşen Timur'un hizmetine girerek Timur ile birlikte Sivas kuşatmasına katılmış ve Timur'un en yakınlarından olmuştur. Akkoyunlu Devleti'ni en geniş sınırlara ulaştıran Hasan Bey 1470 yılında Bağdat'ı ele geçirecek en yakın rakibi Osmanlılara karşı Venedik ile ittifak için girişimlerde bulunmuştur. Uzun Hasan'ın hareketlerini durduran güç ise Osmanlı Devleti hükümdarı Fatih Sultan Mehmet oldu. İstanbul'u fethedip Bizans'a son veren Osmanlı hükümdarı Sultan Mehmet, devletin doğu sınırlarını güvence altına alabilmek için önemli bir güç

haline başlayan Akkoyunluları ortadan kaldırmak gerektiğini anlayınca iki devlet karşı karşıya gelmiştir. Tahtta kaldığı süre olan on iki yıl boyunca önemli başarılar elde eden Akkoyunlu Yakup Bey ise Urfa'yı almaya çalışan Memlûklüleri mağlup etmiştir. Gürcistan'a başarılı seferler yaparak Ahıska kalesi almıştır. Yakup Bey, Gürcistan seferlerinde ilk kez Akkoyunlu ordusunda top kullanmıştır. Akkoyunlularla Erdebil şeyhleri arasında akrabalık bağı bulunmasına rağmen siyasi çıkarlar iki kesim arasında düşmanlığa sebep oldu. Bu durum Akkoyunluların yıkılış sürecini hızlandırdı. Belirli bir süre Erdebil sufilerini destekleyen Akkoyunlular devlet iradesinin zaafa uğraması sonucu bu sufileri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Şah İsmail'in etrafına topladığı müritlerle birlikte gittikçe güçlenmesi ve devletleşme sürecini hızlandırması Akkoyunluların sonunun gelmesine sebep olmuştur. Büyük bir fetih hareketine girişen Şah İsmail, Akkoyunluların sahip olduğu toprakları ele geçirmiş ve son kalan şehzadeleri de ortadan kaldırarak Doğu Anadolu ve İran tarihi için önemli evre sona ermiştir.

II. Bayezid'in Tahta Çıkışı ve Cem Sultan ile Mücadeleler

Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonra şehzade Bayezid ve Cem'e haberci gönderilmiş ve İstanbul'a gelmeleri istenmişti. İki kardeş arasındaki taht mücadelesinde Bayezid'in destekçileri İstanbul'da ayaklanmalar çıkarmış ve başta Karamani Mehmed Paşa olmak üzere Cem Sultan'ın destekçilerini öldürmüşlerdi. Tecrübeli bir devlet adamı olan Karamani Mehmed Paşa'nın ölümü devletin bir kaybı olarak nitelendirilebilir. Kendisi Fatih Sultan Mehmed'in hayata geçirdiği reformların baş destekleyici ve uygulayıcısı olmuştu. Fatih'ten sonra da bu reformların devamlılığını sağlayacak sultan olarak Cem'i görüyor ve destekliyordu. II. Bayezid'in tahta geçmesinden sonra Cem Sultan'ın tahtı ele geçirmek için yaptığı mücadeleler, devletin insan ve maddi kaynaklarının boşa harcanmasına neden oldu. Ayrıca devlet güç ve kaynaklarının Fatih döneminden kalan fetihlere ve yeni fetihlere harcanması gerekirken, taht mücadeleleriyle boşa zaman geçirilmiştir. Nitekim II. Bayezid dönemi selefi ve halefi sultanların dönemine nazaran (en azından Cem Sultan'ın 1495'te ölümüne kadar) fetihler açısından durgun bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Cem Sultan olayı bu dönemde devlet içinde büyük bir sorun olduğu gibi uluslararası bir sorun haline de gelmiştir. Bu sorundan faydalanmak isteyen Karamanoğulları, Memlülklerle sığınan, buradan Mekke'ye giderek Hac ibadetini yerine getiren ve muhtemelen artık Kahire'de ikamet etmeye niyetlenen Cem Sultan'ı teşvik ederek onun yeniden Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur. Karamanoğullarının niyeti önce Cem'e destek vererek çıkan karışıklık ortamında Anadolu'daki Osmanlı topraklarından pay alabilmektir. Karamanoğulları, Cem Sultan'ın Anadolu'da başarısızlığı sonrası yine aynı amaçla Cem Sultan'ı Rodos üzerinden Rumeli'ye göndermek istedi. Ancak planlanan gerçekleşmemiş ve Cem Sultan, önce Rodos sonra da Fransa ve papalığa gönderilerek bu devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki siyasetinin bir kozu haline gelmiştir. Cem Sultan sayesinde Batılı devletler II. Bayezid'ten önemli miktarlarda para koparmayı başardılar. Kaçırılma ihtimaline karşı oradan oraya götürülen Cem Sultan'ın memleketinden ayrı mülteci olarak sürdürdüğü hayatı 25 Şubat 1495'te son buldu. II. Bayezid ancak onun ölümünden sonra rahat bir nefes alarak, fetih siyasetine geri dönebilmiştir. Boğdan Meselesi-Kili ve Akkerman'ın Alınması Gedik Ahmed Paşa'nın Cem Sultan yanlısı olması suçlamasıyla idam ettirilmesi yeniçeriler arasında huzursuzluk başlatmıştı. Bu olumsuz havanın bertaraf edilmesi için sınır ötesi bir harekât yapılması gerektiğini düşünen II. Bayezid, bu dönemde bazı meselelerin çıktığı Boğdan üzerine gitmeye karar verdi. Boğdan voyvodasının Cem Sultan olayı sırasında Eflak ve Osmanlı topraklarına saldırması, haracını ödememesi ve isyan etmesi başlıca nedenlerdendir. 15 Temmuz 1484'te Kili Bayezid'in ilk fethettiği yer olarak ele geçirildi. Daha sonra Akkerman ve çevresi ele geçirildi. Osmanlılara karşı koyamayacağını anlayan Stefan cel Mare anlaşmak zorunda kaldı. Macarlar ve Arnavutlarla İlişkiler Osmanlı-Macar ilişkileri Fatih Sultan Mehmed döneminde iyi gitmemişti. II. Bayezid'in Osmanlı tahtına geçmesiyle düşmanlıklar yeniden canlandı. 1481-1483 yılları karşılıklı çatışmalarla geçmişti. Bu tarihte beş yıllık bir antlaşma imzalanmış ve antlaşmanın süresi 1488'de üç yıl daha uzatılmıştı. Sürdürülen bu barış ortamında Macar kralı Matyas Fransa'ya götürülen Cem Sultan'ı kaçırmak Osmanlılara karşı koz olarak kullanmak istedi. Ancak bu emeline ulaşamadı. Ayrıca Macar kralı 1489'da Osmanlılara karşı büyük bir haçlı seferi organizasyonuna başladı. Onun 1490'daki ölümü gözleri mirasına çevirdi ve haçlı seferi unutuldu. Macarların içinde bulunduğu karışıklıktan yararlanmak isteyen II. Bayezid esaslı bir hazırlık yaparak Macaristan üzerine sefere çıktı. Ancak sonradan bu seferin yönü Arnavutluk'a çevrildi. Bundan sonra da Macarlar ile karşılıklı saldırılar devam etti. 1492 Mart'ında Macarlar üzerine hareket eden Osmanlı ordusu, 3 Mayıs'ta Sofya'ya geldi. Buradan seferin hedefi Arnavutluk olarak belirlendi. Manastır üzerinden Tepedelen'e gelen II. Bayezid, Arnavutların liderlerini cezalandırarak uzun süre devam eden isyanları kontrol altına aldı. Osmanlı-Memlük İlişkileri Memlükler ile ilişkiler Fatih Sultan Mehmed döneminde Hicaz suyolları ve Dulkadiroğulları toprakları üzerindeki nüfuz mücadeleleri nedeniyle iyi bir durumda değildi. II. Bayezid döneminde ise Memlüklerin Cem Sultan'ı himaye etmelerinden dolayı ilişkiler iyice gerilmişti. II. Bayezid, Dulkadiroğulları meselesinde Alaüddevle Bey'i Memlülklere karşı himayesine almıştı. Osmanlı desteğini arkasına alan Alaüddevle Bey, Memlük kuvvetlerini Elbistan'da yenilgiye uğrattı. Daha sonra Malatya'yı tahkim ettiren Memlükler, birleşik Osmanlı-Dulkadiroğlu kuvvetlerini yendi. Gerginliğin daha fazla sürmemesi için bir Memlük elçisi Osmanlı Devleti'ne gönderildi. Gelen elçi aynı zamanda daha önce Hindistan'dan II. Bayezid'e gönderilen, ancak Memlükler tarafından el konulan hediyeleri de beraberinde getirmişti. Daha sonra Memlük elçisi Mısır'daki Halife Mütevekkil Alellah'ın gönderdiği

sultanlık menşurunu getirmişti. II. Bayezid'in sultanlığının onaylandığını gösteren bu belge, II. Bayezid tarafından küçüklük olarak telakki edildi. Memlûk elçisinin bununla kalmayıp üstün bir devletin temsilcisi edasıyla konuşması ve davranışları II. Bayezid'in hoşuna gitmedi. Memlûkler'in bir taraftan Osmanlılar ile barış ortamı sağlamaya çalışırken diğer taraftan Batılılar ile işbirliği yapmak istemeleri samimiyetsizliğin göstergesi olmuştur. Memlûk sultanının papaya elçi göndererek Hristiyan devletlerini Osmanlılara karşı hareket etmeye çağırması, Osmanlılar ile Memlûkler arasında barış ortamının sağlanamayacağını göstermiştir. Memlûk elçisi henüz ülkesine dönmeden Osmanlı kuvvetleri 1485'de Adana ve Tarsus'u ele geçirdi. Bu olaydan sonra bölgeye gelen Memlûk kuvvetleri Osmanlıları yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetlerinin başına getirilen Hersekzâde Ahmed Paşa, Çukurova'ya yöneldi ve Memlûklerin ani hücumuyla karşılaştı. Bu savaşta esir edilen Hersekzâde, daha sonra diğer esirlerle birlikte serbest bırakıldı. 1488'de Memlûkler üzerine Hadım Ali Paşa gönderildi. Bu savaşta da durdurulamayan Memlûk ordusu Osmanlı kuvvetlerini yine yendi. Memlûklerin Adana ve Tarsus'u geçerek Kayseri'ye ulaşmaları üzerine II. Bayezid derhal sefer hazırlıklarına başladı. Ancak bazı ümera ve ulema savaşa engel oldular. Memlûk tarafının yaşanan gelişmelerden dolayı özür dilemesi üzerine iki taraf arasında mevcut durum çerçevesinde 1491'de antlaşma yapıldı. Osmanlı-Venedik İlişkileri ve Diğer Gelişmeler Karadağ'ın himayesi meselesi nedeniyle 1496'da iki devlet arasında ilişkiler gergindi. Daha sonra bir Osmanlı gemisinin Venedik gemisine saldırması ve Venediklilerin bir Osmanlı gemisini batırması hadiseleri yaşandı. 1499'da Osmanlı gemilerinin saldırılarını şikâyet etmek üzere gelen Venedik elçisi bu esnada sefer hazırlıklarına şahit oldu. 30 Mayıs 1499'da hareket eden donanmanın hedefi Mora ve Venedik üsleriydi. Barak Adası önlerinde gerçekleşen ilk çarpışmada Venedik geri çekilmek zorunda kaldı. Burada takviye edilen Osmanlı donanması İnebahtı'ya girmeyi başardı. Kuşatılan İnebahtı 28 Ağustos 1499'da teslim oldu. 1500 yılında çıkılan yeni Mora seferinde Modon önlerinde Venedik ile çarpışmalar meydana geldi. 10 Ağustos'ta ele geçirilen Modon'u, 17 Ağustos'ta Koron ve Navarin'in fethi izledi. Bu fetihlere tepki olarak bir Hristiyan donanması İzmir'e gelerek Çeşme sahillerini tahrip etti. Osmanlıların 14 Ağustos'ta Draç'ı almalarına karşılık Venedik ve Fransız ortak donanması Midilli'ye saldırdı. Ağır darbe alan Venedikliler savaşı daha fazla devam ettiremedi. Karşılıklı saldırılara 11 Aralık 1502'de yapılan antlaşma ile son verildi.

Osmanlı-Safevî İlişkileri

İsimlerini tarikatın kurucusu Erdebil'li Safiyüddin'den alan Safeviler, doğuda Osmanlı Devleti'ne karşı bir tehdit olarak ortaya çıktılar. Devletin kurucusu Şah İsmail'den önce 1477'de Şeyh Cüneyd koyu bir Şii propagandası yaparak Anadolu'da özellikle Türkmen aşiretleri üzerinde etkili olmuştu ve etrafına birçok mürit toplamayı başarmıştı. Onun yerine geçen oğlu Şeyh Haydar daha teşkilatçı bir yapıya sahipti ve o da Anadolu'da propaganda faaliyetlerini sürdürmüştü. Tehlikenin farkına varan Akkoyunlu Yakub Bey, Şeyh Haydar'ın oğullarını hapse attırdı. Daha sonra Akkoyunlu tahtına geçen Rüstem, bunları serbest bıraktı. Şeyh Haydar'ın oğullarından İsmail, Geylan hükümdarının yanında yetişti. İsmail çoğu Anadolu'dan topladığı kuvvetlerle Azerbaycan, Şiraz, Bağdat ve Akkoyunlu topraklarını ele geçirdi. Böylece büyük bir üne ve güce sahip olarak kendisini Hz. Ali'ye dayandırıp seyyidliğini ilan etti. 1510'da Özbekleri yenen Şah İsmail'in, karşısında batıda önemli bir rakip olarak Osmanlı Devleti bulunuyordu. Safevilerin Anadolu'da yaptıkları propagandalar özellikle konar-göçer Türkmen aşiretleri üzerinde etkili oluyordu. Osmanlı'nın sıkı tahakkümüne dayanamayan aşiretler, Safevileri bir kurtarıcı olarak görüyordu. Yani Safevi Devleti kurulmadan önce Anadolu'da Safeviler adına kazanılmış büyük bir kitle vardı. Safevilerle ihtilafa düşmekten kaçınan II. Bayezid'in tersine tehlikeyi çok önceden sezen şehzade Selim, Trabzon sancakbeyliği yaptığı dönemde Safevilere karşı önemli askerî harekâtlarda bulundu. Yavuz Sultan Selim kendi saltanat döneminde de Safevilerle esaslı bir mücadeleye girişecektir. Şehzadeler Arası Mücadeleler ve II. Bayezid'in Tahttan Feragati II. Bayezid'in saltanatının sonlarına doğru oğullarından Ahmed, Korkud ve Selim kalmıştı. Babası tarafından daha çok teveccüh gören şehzade Ahmed'in Safevî hareketleri karşısındaki acizliği ve oğlu Murad'ın da Safevî tarikatına olan meyli onun elini zayıflatan unsurlardı. Korkud ise daha önce Memlûkler'e iltica etmiş ve sonra babasından afv dilemişti. Trabzon sancakbeyi olan şehzade Selim, bu iki kardeşinden daha cesaretli, cevval ve gözü pek idi. Hadım Ali Paşa ve oğlunun ölümü II. Bayezid'in sağlığını iyice bozmuştu. Yeniçerilerinde desteklediği şehzade Selim, bütün güçlülere rağmen dirayetli bir tavır sergileyip İstanbul'a gelerek babasının elini öptü ve 24 Nisan 1512 tarihinde tahta çıktı. Sultan II. Bayezid'in Şahsiyeti Yumuşak huylu, huzur ve sükûneti seven bir yapıya sahip olan II. Bayezid, ibadete ve hayır işlerine düşkündü. Âlim ve şairleri destekleyen II. Bayezid, babası Fatih gibi İstanbul'un bir ilim merkezi olması için gayret gösterdi. Türkçe ve Farsça şiirler kaleme aldı. Birçok vakıf eseri inşa ettirerek insanların faydasına sundu.

Safeviler

İslam dünyasını derinden etkilemiş oldukça önemli bir devlettir. 16. Yüzyıl başlarında İran'da kurulmasına rağmen Anadolu ve Hindistan dahil olmak üzere birçok bölge ile ilişki halinde olmuş ve etki alanını genişletmeye çalışmıştır. İran'ın Erdebil şehrinde Sünni bir tarikat olarak ortaya çıkan ve zaman içerisinde siyasi dürtülerle hareket ederek Safevilerin temellerini atmıştır. Moğol istilasının ardından yaşanan kargaşa döneminde insanların teveccüh gösterdiği, kurucusu olan Şeyh Safiyüddin Erdebili'nin adıyla anılan bu tarikat İslam dünyasını derinden etkilemiştir. Halkın gözünde keramet sahibi bir şeyh olan Safiyüddin'in peygamber soyundan gelen bir seyit olduğu dolayısıyla müridlerinin teveccühüne mazhar olduğu söylenmesine rağmen tarikatı kuranların kökenine dair kesin bir şeyler söylemek oldukça zordur. Erdebil tarikatının kuruluş süreci ile ilgili bilgilere ulaşamamızın sebeplerinden biri de adı geçen tarikatla ilgili eserlerin tarikattan devlete dönüştükten sonra yazılmasıdır. Erdebil tekkesinin Şiileşmesi ise devlet olma yolunda atılan adımlarla doğrudan alakalıdır. Tarikatın şeyhlerinden olan Hoca Ali döneminde Şiiliğe olan meylin giderek arttığı daha sonraki dönemlerde de bunun siyasi bir iddiaya dönüştüğü bilinmektedir. Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar'ın siyasileşme sürecini hızlandırması Safevilerin Osmanlı Devleti ve Akkoyunlular gibi siyasi güçleri karşısına almasına sebep olmuştur. Devletin kurucusu olan Şah İsmail'in Kızılbaş Türkmenleri etrafında toplaması sonucu Safevî Devleti kurulmuştur. Safevilerin ortaya çıkış süreci, devletleşmesi ve İran'ın tamamında büyük bir devlet kurmasının ele alınması Osmanlı Devleti ile de ilişkilerini etkilemiş, iki devlet arasında uzun süren savaşlar yaşanmıştır. Safevî Devleti'nin temelleri Anadolu ve İran'da birçok müridi bulunan Erdebil'deki Şeyh Safiyüddin Erdebili'ye (ö.735/1334) dayanır. Şeyh Safiyüddin'in uzun yıllar hizmet ettiği Şeyh Zahid-i Gilanî'nin manevi mirasçısı olarak kurduğu tarikatının özellikle İran'da Moğol istilası sonrasında farklı kesimlerin teveccühüne mazhar olduğu görülmüştür. Şeyh Safi'nin vefatının ardından yerine geçen Şeyh Sadrettin, İran'da hakimiyet kuran İlhanlıların yıkılış sürecine girdiği dönemde Erdebil tekkesine bağlı müridleri silahlandırmaya başlamıştır. Hoca Ali (1391-1429) döneminde ise tarikatın Şiiliği benimsemeye başladığı yaygın kanaattir. Hoca Ali'den sonra siyasi faaliyetlerin yoğunlaştığı dönem Şeyh Cüneyd'in tarikatın başına geçtiği dönemdir. Şeyh Cüneyd etrafına topladığı müridlerini gazaya çıkararak gücünün ne kadar olduğunu öğrenmek istemiştir. Şeyhin faaliyet göstermek istediği coğrafya içerisinde bulunan iki rakip Türkmen ailesi olan Akkoyunlular ve Karakoyunluların varlığı işini kolaylaştırmıştır. Karakoyunlulara karşı Şeyh Cüneyd'in gücünden yararlanmak isteyen Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan (1453-1478), kız kardeşini Cüneyd'le evlendirerek sufileri kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Akkoyunlular'ın damadı olarak saygınlığını arttıran şeyhin kazandığı siyasi destekle işi kolaylaşmıştır. Siyasi faaliyet içerisinde bulunan Şeyh, Şirvanşahlar'a bağlı olan Çerkezlere akında bulununca Şirvanşah tarafından Karasu vadisinde öldürülmüştür (4 Mart 1460)Şeyh Cüneyd'in bu seferde başarısız olarak öldürülmesinden sonra yerine 1460 yılında oğlu Şeyh Haydar geçmiştir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kız kardeşi Hatice Begüm'den doğan Haydar, dayısı Uzun Hasan'ın Âlem Şah olarak da bilinen kızı Halime Begüm ile evlenerek Akkoyunlu desteğine sahip olmayı sürdürmüştür. Bu evlilikten İsmail, Ali ve İbrahim adlarında üç tane oğlu dünyaya gelmiştir. Şah İsmail'in annesi, Uzun Hasan'ın hanımı Trabzon Rum imparatoru Kalo İonnes'in Katerina adlı kızından doğmadır. Böylece Şah İsmail'in soyu Akkoyunlu Hanedanı'nın yanı sıra bir de Trabzon Rum İmparatorluğu'na dayanmaktadır. Akkoyunlu şehzadeleri arasında yaşanan iktidar mücadeleleri arasında kalan İsmail ve kardeşleri Erdebil tekkesine bağlı müridlerin yardımlarıyla Erdebil'in Rumlu mahallesinde gizlenmiştir. İsmail bu sıralarda altı yaşındaydı. Akkoyunlular düşman olarak gördükleri Şeyh Haydar'ın oğullarını yakalamak için harekete geçtiler. Şamlu Lala Hüseyin Bey ve Dulkadirli Dede Abdal Bey ve Anadolu'dan gelen Gök Ali adlı Erdebil tekkesine bağlı müridler şeyhin oğullarını 1493 yılında Gilan'a kaçırdılar. İsmail, Gilan'da altı yıldan fazla kaldı. Bu sıralarda Anadolu ve Azerbaycan'dan gelerek İsmail'in etrafında toplanan Kızılbaşların sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Nahçıvan yakınlarında bulunan Şerûr civarında Akkoyunlu ordusu ile karşı karşıya geldiler. Akkoyunlu Elvend Bey'in mağlup olması üzerine Tebriz'e giren İsmail, On İki İmam adına hutbe okutarak Safevî Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Akkoyunlu şehzadelerinin mağlup edilmesiyle Irak-ı Arab, Horasan ve Hûzistan hariç Akkoyunlu topraklarının önemli bir kısmını ele geçirmiştir. 1504 yılında ise Fîrûzkûh bölgesinin hâkimi Hüseyin Kiya Çelavî'yi mağlup ederek Fîrûzkûh civarını ele geçirmiştir. Safevî Devleti'nin kurulmasından sonra Şah İsmail, yönünü doğuya çevirerek Safevilerin en önemli rakibi olan

Özbek Şeybanilere karşı harekete geçmiştir. 1509 yılında Özbeklerin Horasan'a girmesi üzerine Şah İsmail, Merv civarında Şeybanî Han ile karşılaşmıştır. Şeybaniler mağlup edilerek Özbek tehtidi bir süreliğine durdurulmuştur. Şah İsmail'in asıl rakibi olan Osmanlılarla 23 Ağustos 1514'te Çaldıran ovasında karşılaşması ise Safevilerin yeni bir siyaset belirlemesinin başlangıcı olmuştur. Çaldıran Savaşı'nın galibi olan Osmanlı ordusu 6 Eylül 1514'te Tebriz'e girmiştir. Dokuz gün burada kalan Yavuz Sultan Selim kendi adına hutbe okutmuş, ilim ve sanat erbabından oluşan kişiler İstanbul'a gönderilmiştir. Şah İsmail, İran'da bulunan bir tarikatı siyasi bir devlete dönüştürmeyi başararak İslam dünyasını derinden etkilemiştir. 1524 yılında vefatının ardından yerine oğlu Tahmasb geçmiştir Şah İsmail'in vefat etmesiyle çocuk yaşta tahta çıkan Tahmasb'ın hükümdarlığının ilk yılları Kızılbaş emirlerin çatışmaları içerisinde geçmiştir. Bu nedenle Tahmasb, saltanatının ilk yıllarını otoritesini tesis etmeye harcamış, sonraki yıllarda geliştireceği dinî siyasetinin temellerini bu dönemde yaşanan olayları gözlemleyerek şekillendirmiştir. Kızılbaş kabilelerin devlet üzerinde kurdukları hâkimiyet Tahmasb'ın Kızılbaşlara yönelik düşmanlığını artırarak dinî ve politik olarak tasfiyelerine zemin hazırlamıştır. Tahmasb'ın yaşının küçük olmasının getirdiği tecrübesizliğinden yararlanan Kızılbaşlar iktidar üzerinde söz sahibi olabilmek ve kendi kabilelerinin devletin imkânlarından daha fazla yararlanmasını sağlayabilmek için savaşa tutuşmuşlardır. Kızılbaşların çatışmaları esnasında Tekelü kabilesinin şahın desteği ile bertaraf edilmesi üzerine Ustacalular itibar kazanmıştır. Ustacalular diğer boylara karşı avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Ayrıca Şamlu kabilesi de gözden düşmeye başlayarak yerlerine Kaçar ve Afşar kabilesinden emirler gelmeye başlamıştır. Böylece Afşarlar Şah Tahmasb döneminde en önemli boylardan biri olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın İran'a yaptığı bu üç sefer, Safevîlerin mukaddes şehri Erdebil üzerine yürüyüp tahrip edeceği yolundaki tehdidi ve Osmanlı Padişahı'nın kısıt sınır boylarına yakın Amasya'da geçirmesi neticesinde Şah I. Tahmasb, Kanuni'ye Eşik Ağası Ferruhzâd Bey'i elçi olarak gönderip barış istemesiyle sonuçlanmıştır. Safevî Devleti ile 1 Haziran 1555 tarihinde Amasya Barış Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlılarla Safevîler arasında ilk kez yapılan Amasya Barışı, Şah I. Tahmasb'ın 1576 yılında ölümüne kadar 25 yıl yürürlükte kalmıştır. II. İsmail tahta geçer geçmez kendisine muhalif olan şehzadeleri ve devlet adamlarını ortadan kaldırmaya da başlamıştır Şah II. İsmail, kısa hükümdarlığı döneminde tam anlamıyla iktidar sahibi olamayarak Kızılbaş emirler ve Şii ulema ile anlaşmamıştır. Şah İsmail'in dini politikası ulema ile arasının açılmasına ve hükümdarlığının sonuna giden süreci hızlanmasına sebep olmuştur. Şah İsmail tahta geçer geçmez Sünnî bir seyyid olan Mirza Mahdum Şerifi'ye gösterdiği hürmet ve iltimastan dolayı Şii ulemanın tepkisini çekmiştir. Şah II. İsmail'in dini siyasetinin belirlenmesinde Seyyid Mirza Mahdum'un etkisi büyüktür. Şah İsmail de büyük bir hükümdar olmak istiyorsa Sünniliğe geçmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu doğrultuda Şah İsmail, Mirza Mahdum'un tavsiyelerini önemseyerek dini siyasetini şekillendirmiştir. Şii ulema ile yaşadığı anlaşmazlık ve teberrâ etme geleneğini kaldırmaya çalışması bu anlaşmazlığı derinleştirmiştir. Kısa süren hükümdarlığı döneminde Kızılbaş emirlerin ve Şii ulemanın tepkisine maruz kalan Şah II. İsmail 24 Kasım 1577 tarihinde vefat etmiştir. Şah Hudabende'nin zayıf karakteri ve kör olmasından faydalanan eşi Mehd-i Ulya otoritesini korumak için on bir yaşındaki oğlu Hamza Mirza'yı veliaht ve 'Naib'ü-saltana' ilan ederek gücünü sağlamlaştırmıştı. Mehd-i Ulya'nın destekleriyle veliaht şehzade olarak güçlenen Hamza Mirza ise Kızılbaşlarla arasını bozmak istemeyerek özellikle Ustaclu ve Şamlu emirlerini kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Hamza Mirza'nın bu tavrı Türkmen ve Tekelü kabilelerinin tepkisini artırarak kendisine açıkça düşmanlık göstermelerine sebep olmuştur. Şah Abbas döneminde Osmanlı Devleti ile uzun süren savaşlar tekrar başlamıştır. Osmanlılarla 1590'da yapılan Ferhat Paşa antlaşması ile Safeviler birçok toprak kaybı yaşamıştır. Şah Abbas, batı sınırlarında yaşanan toprak kayıplarına karşılık doğu sınırlarına yönelerek Özbeklerin eline geçen Herat, Nişabur ve Meşhet şehirlerini geri almıştır. Ayrıca Osmanlıların eline geçen ve Şiiler için kutsal kabul edilen Necef, Kerbela ve Bağdat şehirlerini geri almıştır. Uzun yıllar Safevilere başkentlik yapmış olan Kazvin'in yerine başkent İsfahan'a taşınmıştır. İran tarihinde Şah Abbas-ı Kebir (Büyük Şah Abbas) olarak tarihe geçen Safevi hükümdarı merkezi otoriteyi sağlamlaştıran hükümdar olarak bilinmektedir. Şah Abbas'ın vefatının ardından yerine torunu Sam Mirza, Şah Safi adıyla tahta oturmuştur. Bu dönemde Bağdat, Osmanlı hükümdarı IV. Murad tarafından geri alınmıştır (1639). Osmanlı ile uzun süreli bir barış sürecini başlatan Kasr-ı Şirin antlaşması bu dönemde imzalanmıştır. 1642 yılında Şah Safi'nin ardından Safevilerde yıkılış süreci başlamıştır.

Safevi Devleti'nin gücünün zayıflamasında ve çöküşünde;

- 1-Şahların Kızılbaş Türkmen beylerine karşı gösterdikleri sertlik ve katliamlar,
- 2-Kızılbaş beylerin birbirleriyle rekabeti ve savaşları, ardından Safevi ordusunda yaşanan Gürcü-Kızılbaş çekişmesi,
- 3-Safevi ordusunun askeri teknolojide ve hiyerarşik yapılanmada kendisini geliştirememesi,
- 4-Şah Safi, Şah II. Abbas, Şah Süleyman ve Şah Hüseyin dönemlerinde Şii ulemanın devlet yönetiminde etkisinin artması ve Şahlara muhalefet etmeleri,
- 5- Belûcî (1698) ve Abbas Mirza (1706) isyanları,
- 6-Afganların askeri hareketleri (1709'da Galzay Afganlıları, 1715'te Abdâlî Afganlıları) ve 1722'de

Afgan Mir Mahmud'un Safevi ordusunu yenip İsfahan'ı işgali.

7-Hollanda, İngiltere, Fransa gibi devletlerin elde ettikleri imtiyazların ekonomiye zarar vermesi etkili olmuştur.

Şah Sultan Hüseyin döneminde Şii ulema güç kazanarak bürokrasi üzerinde etkinliğini arttırmıştır. 1709 yılında Afganların saldırısına uğrayan Safevi topraklarında kargaşa dönemi başlamıştır. 1726 yılında Afşar Türkmenlerinden olan Nadir Han iktidarı ele geçirene kadar İran'da Afgan istilası devam etmiştir. İktidarı eline geçirdikten sonra Safevi hanedanından kukla bir şehzadeyi tahta çıkaran Nadir Han kısa süre sonra Nadir Şah unvanı ile tahta çıkarak Safevi Devleti'ne son vermiştir. İki asırdan fazla devam eden Safevi hakimiyetini sona erdiren Nadir Şah, İran'da Afşar hanedanının tarihinin kurucu hükümdarı olmuştur.

MEMLÛKLER (1250-1517)

Memlûk, kelime manası olarak “mâlik olunan şey” demek olup çeşitli İslam ülkelerinde bu kelimenin yerine “gulâm”, “abid” ve “Kölemen” gibi farklı tabirlerin de kullanıldığı görülmektedir. Genellikle muhafız birliklerinde görev yapan, kendilerine has içtimaî ve hukukî statüye sahip olan memlûkler bir tür profesyonel asker konumunda İslâm toplumuna girmişler ve zamanla siyasî iktidarları ele geçirecek kadar etkili bir güç haline gelmişlerdir. Memlûkler ya da diğer adıyla Kölemenler, Mısır’da Eyyübî ordusundaki Türk asıllı azatlı emîrlere tarafından kurulmuş ve bunun için de dönemin tarihçileri tarafından Türk Devleti olarak adlandırılmıştır. Memlûkler tarihi askeri sınıfını oluşturan kökeni (Türk -Çerkez) bakımından Bahrî Memlûklüler Bahariyye ya da Birinci Memlûkler (1250-1382) ve Burcî Memlûkler, Burcîyye ya da İkinci Memlûkler (1382-1517) olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır.

BAHRÎ MEMLÛKLER DÖNEMİ (1250-1382)

İzzeddin Aybek (1250-1257)

Memlûk Emîrleri Mısır’daki son Eyyubi sultanı Turan Şah’ın ölümünden sonra Melik Salih Eyyub’un Türk kökenli dul eşi Şecerüddür’ü tahta çıkararak kendi aralarından seçtikleri İzzeddin Aybek Türkmanî’yi de ona atabeg olarak belirlediler. Bir süre sonra başta Suriye olmak üzere diğer Eyyubi emîrlerinin Mısır sultanlığı üzerinde hak iddia etmesi ve devletin başına bir kadının geçmesi durumunun hoş karşılanmamaya başlandı. Bunun üzerine Abbâsî Halifesi Müsta’sım-Billâh’ın devreye girmesiyle Bahrî emîrlerinin tavsiyesine uyan Şecerüddür, İzzeddin Aybek’le evlendi ve seksen gün oturduğu tahtını ona devretti. Böylece tarihçilerin çoğu tarafından Mısır Memlûk hükümdarlarının ilki sayılan İzzeddin Aybek tahta çıkmış ve 3 Temmuz 1250 tarihinde Memlûkler Devleti resmen kurulmuş oldu. Mısır tahtına Eyyubi ailesinden olmayan birinin oturmasını kabullenmeyen Suriye’deki Eyyubi meliklerinin muhalefeti ile uğraşmak zorunda kaldı. Nitekim İzzeddin Aybek, Suriyelileri tatmin edecek bir çıkış yolu olarak tahttan kendi isteğiyle feragat etmeyi kabul etti. İzzeddin Aybek, Eyyubi ailesinden çocuk denilebilecek yaşta Musa isimli bir prensi sultan ilan ederek kendini de onun atabegi olarak atadı. Fakat bir süre sonra baş gösteren Moğol tehlikesinin ardından Musa’yı tahttan indirerek yeniden tahta geçmiştir. Siyasi hırslarına yeni düşen İzzeddin Aybek, nüfuzunu arttırmak adına siyasi evlilik girişiminde bulununca karısı Şecerüddür tarafından 9 Nisan 1257 tarihinde tertiplen bir suikast ile öldürüldü.

Seyfeddin Kutuz (1260-1277)

İzzeddin Aybek’in ölümünü ardından Memlûkleri, bir durum değerlendirmesi yaparak sultanlarının eski eşinden olma oğlu Nureddin Ali’yi oy birliğiyle ve “el-Mansur” unvanıyla sultanlığa, aralarından Seyfeddin Kutuz’u da saltanat naipliğine getirmişlerdir. 15 yaşında tahta geçen Nureddin Ali zamanında (1257-1259) bütün siyasi yetkileri elinde tutan Kutuz, 1258 yılında Bağdat Abbâsî hilâfetini ortadan kaldıran Moğollar’ın Suriye istikametinde ilerlemeye devam etmesi üzerine, yaptığı toplantıda bu zor şartlarda herkese söz geçirebilecek muktedir birinin sultanlığa getirilmesini teklif etti ve 5 Kasım 1259’da oy birliğiyle sultan ilân edildi. Kutuz, vakit kaybetmeden yaklaşan Moğol tehlikesine yönelik tedbirler almaya girişti. Bir süre sonra diğer Bahrî Memlûk Emîrlerinin de Mısır’a gelerek kendisine katılmasıyla gücünü arttıran Kutuz, Hülagü’nün teslim olma tekliflerini reddederek 3 Eylül 1260 tarihinde büyük bir ordu ile Filistin’deki Ayn Câlût mevkiine kadar geldi. Burada Moğollar’a karşı, tarihin akışını değiştiren savaşı olarak kabul edilen Ayn Câlût Savaşı’nı kazandı ve Suriye’nin büyük kısmı Memlûkler’in eline geçti. Ayn Câlût sonra kontrolü altına aldığı yerlere yeni yöneticiler atayan Sultan Kutuz, kendisinden Halep’in idaresini isteyen Baybars’ın isteğini çeşitli sebeplerle geri çevirmişti. Ayn Câlût’ta Moğollar’ın hezimete uğramasında önemli rol oynayan Baybars, sultanın bu tavrı karşısında ister istemez kendisini muhalif konumunda buldu. Baybars aynı zamanda Kutuz’un Kahire’ye dönüşte kendisi için farklı tedbirler alacağını da tahmin edebiliyordu. Bunun için de sultandan önce davranarak kendisine sadık memlûkleriyle birlikte hazırladıkları bir tuzakla 23 Ekim 1260’ta Kahire’ye dönüş yolunda olan Seyfeddin Kutuz’u öldürdü.

Baybars el-Bundukdârî (1260-1277)

Kutuz’un ölümünden sonra Sâlihiyye’de saltanat otağında toplanan Memlûkleri’nin ileri gelenleri 26 Ekim 1260’ta Baybars’ı sultan ilân ettiler. Baybars’ın tahta çıkışı ile Memlûk tarihinde yeni bir dönem başlamış; 17 yıl kadar süren saltanatı sonunda Mısır ve Suriye’deki Memlûkler Devleti’nin gerçek manada kurucusu sayılmıştır. Baybars, saltanatına dinî meşruiyet de kazandırarak hâkimiyetini kuvvetlendirmek için Abbâsî ailesinden birini halife ilân ederek Abbâsî hilâfetini Mısır’da yeniden

kurdu. Baybars, İçerideki isyanları bastırdıktan sonra devletin omurgasını teşkil edecek olan yeni idari düzenlemelerde bulundu. Aynı zamanda çok İyi bir kumandan olan Baybars, Moğol ve Haçlı tehlikelerini bertaraf ederek Memlûk nüfuzunu Arap yarımadası ve Sudan'a kadar genişletti. Baybars dış siyasette kendisine müttefik bulmak adına İlhanlılar'a karşı Altın Orda Hanlığı, Suriye'deki Haçlılar'a karşı da Bizanslılarla anlaşmalar yapmıştır. Baybars, Moğolları hezimete uğrattığı Elbistan zaferinden sonra Mısır'a dönüş yolu üzerinde aniden hastalanmıştır. Yakalandığı dizanteri hastalığından kurtulamayarak on dört gün sonra 30 Haziran 1277 tarihinde vefat etti. Vasiyeti üzerine Şam'da kendi adına inşa edilen türbesine defnedildi.

Seyfeddin Kalavun (1279-1290)

Baybars'ın sadık emîrleri Sultan'ın ölümünden sonra 18 yaşındaki oğlu ve aynı zamanda veliahdı olan Nasırüddin Bereke Han'ı tahta oturttu. Babasının döneminde görev yapan deneyimli devlet adamlarının görevden almakla yetinmeyen Bereke Han bir süre sonra bu devlet adamlarının büyük bir kısmını da tutuklatarak hapse attırdı. Onların yerine de tıpkı kendisi gibi genç ve tecrübesiz kişileri atadı. Hal böyle olunca da devletin geleceğini tehlikede gören Memlûk ileri gelenleri Kal'atülcebel'i kuşatma altına alarak Bereke Han'ı tahtı bırakmaya mecbur bıraktı. Yapılan anlaşma sonucunda da Bereke Han'a Kerek Emîrliği verilerek 1279 yılında tahttan feragat etmesi sağlandı. Memlûk Emîrleri Bereke Han'ın tahttan indirilmesinden sonra aldıkları ortak karar ile Seyfeddin Kalavun'u sultan ilan etmek istemişti. Fakat Kalavun, saltanatın Baybars'ın ailesinde kalmasının daha uygun olacağını söyleyerek Baybars'ın henüz çocuk denilebilecek yaşta olan oğlu Bedreddin Sulamış'ın sultan olmasını sağladı. Bununla birlikte kendisini de Sulamış'a atabeg olarak görev yapacağını söyleyerek devleti onun adına idare etmeye başladı. Bir süre sonra iktidarı tamamen kendi eline geçirmek için hazırlıklara başlayan Kalavun, 1279 yılının sonunda Memlûk tahtına oturdu ve Bedreddin Sulamış'ı ise Kerek'e abisinin yanına yolladı. Kalavun, politikasını takip ettiği eski arkadaşı Baybars gibi İlhanlılar, Ermeni Krallığı ve Haçlı kontluklarıyla mücadele etti. Suriye'ye saldıran İlhanlı ordusunu 29 Ekim 1281'de Humus civarında ağır bir yenilgiye uğrattı. İlhanlılarla iş birliği yapan bölgedeki Haçlı varlığına son vermek için çalıştı; ancak Akkâ seferi için 1290 yılında Kahire'den ayrıldığı sırada vefat etti. Kalavun'un kalıcı icraatlarından biri de memlûkleri arasından seçip Kal'atülcebel'deki kale burçlarına yerleştirerek özel bir önem verdiği askerî birliklerdir. Burçlara nisbetle Burcî olarak adlandırılan bu birlikler ileride saltanatı ellerine geçiren Burcî Memlûkleri'nin menşeiini teşkil etmiştir. Kalavun yaptırdığı arazi tahririyle de (revk) bozulan ikta sistemini düzeltmiş, ticareti geliştirmek için Müslüman ve Hristiyan hükümdarlarla askerî, siyasî ve ticarî anlaşmalar imzalamıştır.

Muhammed b. Kalavun (1293-1294, 1299-1309, 1310-1341)

Kalavun'un yerine geçen oğlu el-Melikü'l-Eşref Halil (1290-1293), babasının hazırlamış olduğu orduyla Haçlılar'ın bölgedeki son başkenti Akkâ'yı alarak bölgede iki yüz yıl devam eden Haçlı varlığını sona erdirdi. Ancak savaşlardaki başarısını devlet idaresinde gösteremedi ve yaptığı tayinler yüzünden bir suikast sonucu öldürüldü. Melikü'l-Eşref Halil'in ölümünün ardından Kalavun ailesine sadık olan Memlûk Emîrleri isyancıları bertaraf ederek Kalavun'un diğer bir oğlu olan Muhammed'i el-Melikü'n-Nâsır unvanıyla tahta çıkardılar. Tahta ilk çıktığında henüz 9 yaşında olan Nasırüddin Muhammed, aralıklı olarak üç defa sultanlık görevine getirilmiş; Memlûkler ve İslam tarihinde, hükümdarlık süresi en uzun olan sultanlardan biri olmuştur. Muhammed birincisinde tacını iki yıl taşıyabilmişti. Onu tahttan indiren Zeynüddin Ketboğa (1294-1296) şiddetli muhalefet karşısında tahtını terk etmek zorunda kaldı. Sultan ilân edilen Hüsâmeddin Lâçin (1296-1299) bir suikast sonucu öldürülünce Muhammed ikinci defa tahta çıkarıldı. On yıl sonra emîrlerin tahakkümü sebebiyle saltanatı bırakmak zorunda kalsa da yaklaşık bir yıl sonra Baybars el-Çaşnigîr'den tahtını geri aldı (1310). Üçüncü defa tahta çıktığında yirmi beş yaşındaydı ve bütün yetkileri eline alan otoriter bir hükümdar olarak gerçek şahsiyetini, otuz bir yıl süren bu saltanatı esnasında gösterdi. On yedi yıldan beri sürmekte olan siyasî krizi sona erdirip ülkede istikrarı sağladı. **Muhammed b. Kalavun'un Oğulları (1341-1361) ve Torunları Dönemi (1361-1382)**

Muhammed b. Kalavun'un ardından onun yerini dolduramayan oğulları ve torunlarının dönemi başladı. Bahrî Memlûkleri'nin sona ermesine kadar geçen kırk iki yıllık sürede sekiz oğlu ve dört torunu sultanlık yaptı. Muhammed b. Kalavun'un ölümünün ardından Memlûk tahtına onun küçük yaştaki oğulları ve torunları döneminde iktidar daha çok Memlûk Emîrlерinin elindeydi. Bu dönemin genel özelliği bitmek tükenmek bitmeyen kanlı iktidar mücadeleleri sonucunda Kahire ve Mısır'da ortaya çıkan pahalılık, kıtlık ve salgın hastalıkların yayıldığı bir devre olmasıdır. Burcî Memlûkleri'nin lideri ve Çerkez asıllı olan Berkuk, Atabekü'l-asâkirlik makamını ele geçirdikten sonra ilk iş olarak Türk asıllı emîrleri tasfiye etti. Devamında ise Muhammed b. Kalavun'un soyundan gelen ve sultanlık yapan son varisi olan Zeynüddin II. Haccî zamanında da (1381-1382) yönetimi büyük oranda kendi idaresine almayı başardı. Sonunda küçük yaştaki sultanın zayıflığını gerekçe gösteren Berkuk onun tahttan indirilmesini sağlamış ve Kalavun ailesinin hükümlüğüne son vermiştir (Kasım 1382).

BURCÎ MEMLÜKLER DÖNEMİ (1382-1517) Berkuk (1382-1399)

Çerkez kabilelerinden Kesâ'ya mensup olan Berkuk, gençliğinde esir alınarak önce Kırım'a oradan da Mısır'a getirilmiştir. Bir süre sonra yakın arkadaşlarının da desteğiyle mevcut Çerkezleri kendi

tarafına çekerek kendisine sadık bir Memlük grubu teşkil etmeyi başarmıştır. Bu şekilde güçlenen Berkuk, 1381 yılında el-Melik el-Eşref'in oğullarından Haccî'nin sultan olmasını sağlamıştır. Berkuk bir yıl sonra Memlük ülkesinin maruz kaldığı tehlikeler ve iç istikrarsızlık karşısında küçük yaştaki sultanın yetersizliğini ileri sürmüş ve yerine güçlü bir sultanın seçilmesini istemiştir. Bunun üzerine toplanan meclis 1382 yılının sonlarında Haccî'yi tahttan indirerek Berkuk'u sultan ilan etmiştir. Burcî Memlûkleri döneminin ilk sultanı olan Berkuk Türk asıllı emîrlerin isyanlarıyla karşılaştı ve 789 (1387) yılında tahtını bırakmak zorunda kaldı. Ancak mücadeleyi bırakmadı, sekiz ay sonra tahtını geri almayı başardı ve ülkesine istikrarlı bir dönem yaşattı. Timur'a karşı Osmanlılar ve diğer Müslüman devletlerle ittifak kurdu. I. Murad ve Yıldırım Bayezid'le dostane münasebetler kuran Berkuk, Timur'a karşı açıkça düşmanlık gösterdi. 14 Haziran 1399 tarihinde rahatsızlanan Berkuk, 6 gün sonra da 20 Haziran 1399 vefat etmiş ve es-Sahra'da bulunan türbesine defnedilmiştir.

Ferec b. Berkuk (1399-1412)

Berkuk'un ölümü üzerine emîrler Ayıtmış'ın evinde toplanarak onun vasiyetnameyi uygulamaya koydular ve Berkuk'un 13 yaşındaki oğlu Ferec'i sultan ilân ettiler. Ferec'in iç meseleler ile uğraştığı sırada Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid daha önceden Anadolu Selçuklularına ait olup Memlûklü hâkimiyetine geçen toprakların fethine girişmişti. 1399 Ağustos ayında Elbistan, Darende ve Malatya civarlarını alan Yıldırım, ilerleyerek bazı kaleleri de ele geçirmiştir. Bu durum Osmanlı-Memlûk ilişkilerinde gerginliğe yol açmıştır. Yıldırım Bayezid, yılının sonlarına doğru Ferec'e elçiler göndererek Timur'a karşı ittifak teklif ettiyse de ülkesi için bunun önemini kavrayamayan Ferec bu teklifi reddetti. Bu sırada Malatya ve Antep'i zapt eden Timur daha sonra güneye indi ve Suriye askerlerini yenilgiye uğratıp Ekim 1400'de Halep'e girdi. Şehri yağmalatarak halkını kılıçtan geçirdi. Burada bir ay kaldıktan sonra Şam üzerine yürüdü. Timur'un Şam önlerine yaklaştığını haber alan Ferec ise hazırladığı büyük ordu ile Şam'a giderek Timur'un ordusunu beklemeye başladı. Her ne kadar 27 Aralık'ta iki ordunun öncüleri arasındaki çatışmada Timur'un askerleri mağlûp olsa da esas büyük çarpışmalarda büyük zayıf veren Memlûkler olmuştur. Ferec'in savaş meydanını terk etmesi üzerine de Şam halkı Timur ile barış yaparak şehri teslim etmiştir. Timur, Suriye'nin merkezî konumundaki Şam'ı de aldıktan sonra 1401 yılında Karabağ'a yönelmiş, bir yıl sonra da Osmanlılar üzerine hareket ederek onlara Fetret Devri'ni yaşatacak olan Ankara Savaşını yapacaktı. 1405 yılında Ferec'i tahttan indiren Memlûk Emîrleri onun yerine kardeşi Abdülaziz'i tahta çıkarmışlardı. Ancak onun yaklaşık bir yıl süren idaresinden de memnun olmayan emîrler 17 Kasım 1406'da Ferec'i yeniden Memlûklü hükümdarlığa getirdiler. Ferec, ikinci saltanat döneminde görev değişiklikleri yaparak idarede bazı tedbirler aldıysa da emîrler arasındaki ihtilâflar yüzünden Suriye'deki isyanlar tekrar başladı. 1409'da başlayan isyanı bastıramadığı gibi yapılan uzun mücadelelerden sonra da Şam'a kaçmak durumunda kalmıştır. Daha sonra tutuklanan sultan, 28 Mayıs 1412 tarihinde alınan fetvayla da öldürülmüştür.

Şeyh Mahmûdî (1412-1421)

Sultan Ferec'i ortadan kaldıran Nevruz ve Şeyh Mahmûdî, saltanat konusunda anlaşmazlığa düşüncü çareyi o sıralarda hilafet makamında bulunan kişiyi aynı zamanda sultan ilan etmekte bulmuşlardır. Böylelikle Memlûk Devleti'nde ilk ve son defa halifelik ile sultanlık aynı şahsın bünyesinde birleştirildi. Fakat sultan ilân edilen Halife Mustain-Billâh taşıdığı sultanlığını unvanını sadece altı ay sürdürebildi. Memlûk Emîrlerini toplayıp mevcut emîrlerden birinin sultan olarak tahta çıkarılması gerektiğine onları ikna eden Şeyh Mahmûdî, 6 Kasım 1412'de Memlûklü tahtından indirilmiş ve Şeyh el-Mahmûdî "el-Melik el-Müeyyed" unvanıyla kendisini sultan ilan ettirmiştir. Şeyh el-Mahmûdî, öncelikli olarak Mısır'da Arap kabileleri tarafından çıkarılan isyanları bastırmakla uğraştı. Ardından sultanlığını tanımayan eski müttefiki Şam nâibi Nevruz'la savaşmak için ilk Suriye seferine çıktı. Güney ve Güneydoğu Anadolu'daki Türkmen beyliklerini itaat altında tutmaya çalışan Şeyh Mahmûdî, onların Osmanlılar veya Karakoyunlular'la birleşmesini engel olmak istemiştir. Özellikle Karamanoğulları ve Ramazanoğulları beylikleri üzerindeki nüfuzunu korumak amacıyla bölgeye ordular göndererek Adana, Tarsus, Kayseri ve Niğde'yi topraklarına kattı. Şeyh Mahmûdî döneminde Osmanlılarla ile de dostane ilişkiler kurulmuştur. 1416-1420 yılları arasında dostluğun devamı ve ticari ilişkilerin gelişimi için birtakım antlaşmalar yapılmıştır. Sekiz yıl beş ay hüküm süren Şeyh el-Mahmûdî uzun süren bir hastalığın ardından 13 Ocak 1421 tarihinde vefat etti.

Barsbay (1422-1438)

Şeyh Mahmûdî'nin henüz iki yaşında iken taç giyen oğlu Ahmed'in tahtı, yaklaşık yedi ay sonra onun vasîsi olarak devleti idare eden Tatar tarafından gasp edildi. Tatar'ın üç ay içinde ölmesi üzerine taht bu defa küçük yaştaki oğluna kaldı. Onun tahtını gasp eden Barsbay bu dönem için uzun sayılabilecek bir süre sultanlık yaptı (1422-1438); Memlûk tarihinin en önemli deniz seferlerini gerçekleştirerek 1426 yılında Kıbrıs'ı fethetti ve Kıbrıs Kralı John da esir edilerek Kıbrıs vergiye bağladı. Ancak Barsbay bozulan ekonomiyi düzeltemedi. Barsbay, ölümünden önce yerine oğlu Yusuf'u sultan, Emîr Çakmak'ı ise ona yardımcı ilan etmiş ve 7 Haziran 1438'de yakalandığı bir hastalık dolayısıyla vefat etmiştir. 16 yıllık saltanatı döneminde Barsbay, daha fazla gelir sağlamak amacıyla vergi gelirlerini arttırmak için çalıştı. Bunun için de tüccarları mallarını Mısır gümrüklerinden geçirmeye mecbur tuttu. Ayrıca Suriye ve Mısır tüccarlarının aldıkları Hint mallarına ihraç vergisi koydu. Barsbay'ın uygulamaya koyduğu

ağır vergiler, ithalat ve ihracata getirdiği yeni yaptırımlar, ülkede baş gösteren veba salgınının yükü ile birleşince çok fazla etkili olmamıştır.

Seyfeddin Çakmak (1438-1453)

1438 yılında Barsbay'ın vefatıyla yerine veliaht tayin ettiği 14 yaşındaki oğlu Yusuf ile Seyfeddin Çakmak ve diğer emirler arasında da nüfuz mücadelesi başladı. Üç ay kadar süren bu mücadeleler sonrasında Seyfeddin Çakmak, önce diğer Memlûklü emirlerini saf dışı bırakmış ardından da sultanı tahttan indirerek İskenderiye'ye sürgüne yollamıştır. Böylece Seyfeddin Çakmak 9 Eylül 1438'de Memlûklü tahtına geçti. Seyfeddin Çakmak'ın saltanat yılları hem iç politikada hem dış siyasette sükûnetin hâkim olduğu bir dönem olmuştur. Çakmak döneminde komşu devletlerle genel manada iyi ilişkiler kurulmuştur. Çakmak, Timurlu hükümdarı Şahruh ile arasını düzeltirken Anadolu beylikleri ve Osman sultanı II. Murad ile de dostane ilişkiler kurulmuştur. Memlûklerin en tecrübeli hükümdarlarından olan Sultan Çakmak'ın 1452 yılında başlayan hastalığı giderek şiddetlendi ve bir yıl sonra da seksen bir yaşında iken hayatını kaybetti.

Seyfeddin İnal (1453-1461)

İnal, uzun yıllar hizmet ettiği Memlûklü devletinde Seyfeddin Çakmak tarafından sultanlıktan sonra en önemli makam olan Atabekü'l-asâkirliğe yükseltildi ve Sultan Çakmak'ın ölümüne kadar bu görevde kaldı. Sultan Çakmak, ölmeden önce yerini oğlu Osman'a bırakmıştı. 18 yaşında başa geçen Sultan Osman, sadece bir buçuk ay gibi çok kısa bir süre tahtta kalabilmiş ve isyan eden Memlûkler tarafından tahttan indirilerek İskenderiye'ye sürgüne yollandı. Onun yerine ise Seyfeddin İnal yeni Memlûklü sultanı ilan edildi (Mart 1453). İnal, dış siyasette selefi Çakmak gibi komşu devletlerle uzlaşılı yönlü bir politika izleyerek iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Osmanlılar ile daha önceden kurulan iyi ilişkiler İnal döneminin ilk yıllarında da devam ettirilmeye çalışılmıştır. Aynı şekilde Ak Koyunlular ve Dulkadiroğulları ile de dostane ilişkiler devam ettirilerek ittifak içerisinde olunmuştur. 1459 yılında da Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet Han'ın hac yolu güzergahında bulunan su havuzlarının sayısının artırılması konusundaki teklifinin İnal tarafından reddedilmesi iki devlet arasında gerginlik çıkmasına sebep olmuştur. 1461 yılının başlarında 80 yaşını aşmış olan İnal, bir süredir devam eden hastalığı ağırlaşmaya başlaması üzerine 38 yaşındaki oğlu Ahmed'i Memlûk tahtına çıkarmış, diğer emirlerden de onun adına biat almış ve bir gün sonra 25 Şubat 1461'de de vefat etmiştir.

Hoşkadem (1461-1467)

Rum ya da Arnavut asıllı olduğu düşünülen Hoşkadem, küçük yaşta Şeyh Mahmûdî tarafından köle olarak satın alınmıştır. İnal'ın ölümünün ardından sultan ilan edilen oğlu Ahmed'in kısa süreli saltanatı döneminde de onun atabegliğini yapmıştır. 1461 yılının haziran ayına gelindiğinde Sultan Ahmed'ten memnun olmayan İnal'ın "Eşrefiyye Memlûkleri" adıyla bilinen köleler ile Zahiriyye Memlûkleri" diye bilinen ve vaktiyle Sultan Çakmak tarafından satın alınan köleler onu tahttan indirmek için harekete geçti. Fakat bu iki grubunda sultanlık için farklı kişileri desteklemesi bu iki grup arasında bir sürtüşme yaşanmasına sebep olmuştur. İki taraf arasındaki rekabetten galip gelen taraf ise Hoşkadem'in sultan olmasını isteyen Zahiriyye grubu olmuştur. Böylelikle Hoşkadem Memlûk Devletinin yeni sultanı olmuştur. Hoşkadem dönemi Memlûklü dış siyaseti bakımından durgun geçen ve neredeyse hiç askeri mücadelenin yaşanmadığı bir dönem olmuştur. Onun saltanatı daha çok Seleflerinin memlûklerini kontrol altına alma, kendi memlûklerinin halka karşı taşkınlıklarına engel olma ve bazı güçlü Arap kabilelerle uğraşılan bir dönem olmuştur. Hoşkadem'in altı yıl süren saltanat döneminde Anadolu'nun aksine Suriye ve Mısır toprakları en sakin dönemlerinden birini yaşamıştır. Bu sakinlik dönemi Sultan Hoşkadem'in 9 Ekim 1467 tarihinde ölünceye kadar da devam etmiştir.

Kayıtbay (1468-1495)

Burcî Memlûkleri'nin en büyük sultanı olarak anılan Kayıtbay, Çerkez asıllı olup vaktiyle Sultan Barsbay tarafından satın alınmıştı. Sonrasında ise Sultan Çakmak zamanında özgürlüğüne kavuşmuş ve onun memlûklerinden oldu. İlerleyen yıllarda da yönetim basamaklarını hızla tırmanarak sultanın muhafız birliklerinin komutanlığına kadar yükseldi. Daha sonra da Hayırbay'ın sonuçsuz kalan isyanının bastırılmasında önemli rol oynamış ve arkadaşlarının ısrarıyla da 1 Şubat 1468'de Memlûk tahtına oturmuştur. Otuz yıla yakın bir müddet saltanat süren Kayıtbay'ı uğraştıran en önemli mesele Osmanlılarla mücadelesi oldu. Fâtih Sultan Mehmed'in hac güzergâhındaki su yollarının bakımı ve yeni havuzlar inşa etme teklifinin İnal tarafından reddedilmesi yüzünden başlayan gerginlik, Osmanlılar'ın Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları'na Bey tayini ve bu beylikleri nüfuzları altına alma mücadelesiyle artarak devam etmiştir. Dulkadiroğulları'nın iktidar mücadelesinde her iki tarafın da farklı beyleri desteklemesi üzerine daha da bozulan ilişkiler savaş noktasına gelmişti. Fakat Fatih Sultan Mehmed'in ani ölümü bu savaşın bir süre daha ertelenmesini sağlamıştır. Hatta bazı Osmanlı tarihçilerine göre Fatih Sultan Mehmed'in çıktığı fakat vefatı sebebiyle başlamadan bitirilmek zorunda kalan son seferinin Suriye ve Mısır topraklarına yani Memlûkler üzerine olacaktı. II. Bayezid'e karşı iktidar mücadelesine giren Cem Sultan'ın Memlûkler'e sığınması üzerine 1485 yılında biri Tarsus ve Adana'yı işgal eden, diğeri Malatya önlerine gelen iki Osmanlı ordusuyla Memlûk orduları arasında başlayan savaşlar, 1490 yılına kadar sürdü. Çukurova savaşlarında daha başarılı olmasına rağmen Kayıtbay, askerî ihtiyaçları temini ve savaşların finansmanı hususunda karşılaştığı zorluklar sebebiyle

barış için Tunus Hafsî sultanı başta olmak üzere bazı hükümdarların aracılığına başvurdu. 1491 yılında yapılan görüşmeler neticesinde de iki taraf arasında on beş yıl sürecek bir barış anlaşması yapılmıştır. 80 yaşını geçmiş olan Kayıtbay 6 Ağustos 1496'da vefat etmiştir. Ölümünden bir gün önce, durumunun ağırlaşması ile oğlu sultan ilan edilmiştir. 30 yıla yakın saltanatı ile en uzun süre tahta kalan Burcî Memlük sultanı olan Kayıtbay, Memlükler Devleti'ne kaybettiği saygınlığını yeniden kazandırmıştır. Bazı tarihçilere göre onun devri Burcî Memlüklerin en parlak dönemi olmuştur.

Kansu Gavrî (1501-1516)

Sultan Kayıtbay'ın vefatından sonra Memlük ülkesinde düzen ve istikrar yeniden bozuldu. Yaklaşık olarak beş yıl süren bu kargaşa ortamında Memlükler, biri iki defa olmak üzere beş ayrı sultanın hükümlerine şahitlik oldu. İsyanlarla tahttan indirilen bu sultanlardan üçünün öldürülmesi artık Memlüklü tahtına çıkmanın bir anlamda ölümle burun buruna yaşamak anlamına geldiği bir dönem yaşanmaktaydı. Bu cesareti gösteren Kansu Gavrî ise istedikleri anda tahtı bırakacağına söz vererek arkadaşlarından kendisini öldürmeyeceklerine dair söz almıştı. Kansu Gavrî'nin başa geçtiği yıllarda Memlüklü devleti büyük bir ekonomik buhranın içerisindeydi. Gavrî ekonomik bunalımdan çıkmak için hem yeni vergiler tahsis eder hem de vakıf ve hayır kurumlarını da vergi mevzuatına dahil eder. Buna ilaveten tüccar, mukataa sahipleri ve esnaftan alınan vergileri de bir yıl önceden toplattı. Müsadere sistemini de yaygın hale getiren Gavrî ticarî mallara da ağır vergiler koydu. Fakat Sultan Gavrî'nin bu uygulamalar amacına ulaşmadı ve Memlük ekonomisi daha kötüye gitti. Uluslararası ticaret vergilerinin haddinden fazla yükseltilmesi mali bunalımı düzeltmenin aksine daha da derinleştirmiştir. Portekizli tüccarlar, bu döneme kadar Hindistan'dan aldıkları malları Memlük topraklarından (Mısır ve Suriye) geçirerek Avrupa'ya ulaştırmaktaydılar. Fakat artan vergilerin etkisi bu tüccarları, yeni güzergâh arayışına sokmuştur. Bu arayışlar sonucunda ise İbn-i Macid isimli Müslüman rehberin öncülüğünde Afrika'nın güneyindeki Ümit Burnu'nu dolanan Vasco de Gama Hindistan'a giden alternatif bir ticaret yolu keşfetmiştir. Böylece Portekizliler artık Hint mallarını Ümit Burnu yoluyla doğrudan Avrupa'ya taşıyabilecek duruma gelmiştir. Portekizlilerin kullanmaya başladıkları bu yeni güzergâh bir süre sonra Memlüklerin kontrolündeki tarihî Baharat Yolu'nun işlevini yitirmesine dolayısıyla da buradan elde edilen gelirlerin önemli miktarda azalmasına sebep olmuştur. Kansu Gavrî döneminde Memlük Sultanlığı, Portekiz ve İspanya'nın saldırılarına maruz kalmış özellikle Portekizliler'in Kızıldeniz, Basra körfezi ve Hint denizindeki faaliyetleri, Memlükler'i zor durumda bıraktığı gibi mukaddes yerler de tehdit altına girmesine yol açmıştı. Gavrî, Hindistan ticaret yolu için Portekizlilerle girdiği mücadelede başarısız kaldı. Onlarla yaptığı deniz savaşlarında Osmanlılar'dan teknik ve asker bakımından yardım aldı. Uyguladığı yanlış politikalar neticesinde ülkeyi ekonomik olarak girdaba sürüklemiş hatta maaşları da ödeyemez hâle gelmiş olan Kansu Gavrî, bir süre sonra dış siyasette de Portekiz ve İspanyollar karşısında aldığı ağır yenilgiler ve askeri gücünün büyük bölümünü kaybetmesi Memlük devletini her geçen gün sınırlarını genişleten komşuları karşısında oldukça zayıf bir duruma düşürdü. Kansu Gavrî devrinde Osmanlı-Memlük münasebetleri dostluk içinde başlamış, iki devlet arasında yazışmalar yapılmış ve karşılıklı elçiler gelip gitmişti. Safevî Devleti üzerine sefere çıkan Yavuz Sultan Selim, Kansu Gavrî'ye Şah İsmail'e karşı birleşme teklifinde bulundu. Fakat Gavrî bu çağrıya yanıt olumlu vermeyince Osmanlı-Memlük ilişkileri yeniden bozuldu. Bir süre sonra da Yavuz'un gerçek niyetini açık etmediğinden şüphelenip sıranın kendisine geleceğine inanan Gavrî Safevîler ile gizlice ittifak kurdu. Şah İsmail'i yenen Yavuz Sultan Selim'in Memlükler'e tâbi Dulkadiroğulları'nı ortadan kaldırması iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi. Nihayet Kansu Gavrî'nin Şah İsmail ile ittifak kurmasını savaş sebebi gören yapan Yavuz Sultan Selim onun üzerine yürüdü ve 24 Ağustos 1516'da meydan gelen Mercidâbık Savaşı'nda Memlük ordusunu ağır bir hezimete uğrattı. Bazı rivayetlere göre o sırada 78 yaşında olan ve savaş meydanından kaçarken atından düşüp ölen Sultan Gavrî ise muharebe meydanında ölen ilk Memlüklü sultanı olmuştur. Savaşın ardından kılıç kullanmadan Halep şehrine giren Osmanlı kuvvetleri ise Hama, Humus ve Şam'ı da kendi hâkimiyetlerine almıştır.

Tomanbay (1516 -1517) ve Memlüklerin Yıkılışı

Yavuz Sultan Selim'e karşı Suriye seferine çıkan Kansu Gavrî, yeğeni Tomanbay'ı Nâibü'l-Gaybe olarak bırakmış ve yokluğunda ülkeyi yönetmekle yükümlü kılmişti. Bu işi layığıyla yapan Tomanbay, Kansu Gavrî'nin ölüm haberinin gelmesi üzerine de Kahire'de sultan ilan edildi. Bu arada Şam'da bulunan Yavuz Sultan Selim, elçileri vasıtasıyla Tomanbay'a bir itaat mektubu göndererek Osmanlı hakimiyetini kabul etmesini istemiştir. Yavuz, Tomanbay'a teklifini kabul etmesi halinde Gazze'den Mısır'a kadar olan yerlerin naibliğini kendisine vereceğini aksi takdirde Osmanlı ordusunun Mısır'a yürüyeceği bildiriliyordu. Tomanbay ilk başta bu teklifi kabul etmeyi düşünüyordu; ancak Suriye'de yenilen emîrlerin intikam hırsı ve Osmanlı hükümdarının mektuplarındaki ağır ifadelerin de etkisiyle Memlük Emîrleri itaat teklifini kabul etmedikleri gibi gelen Osmanlı elçilerini de idam ettiler. Elçilerinin öldürüldüğü haberini alan Yavuz Mısır'a ilerleyişine devam etti ve bu sırada Memlüklerin küçük bir askeri grubunu da Gazze'de mağlup etti. Tomanbay, maddî imkânsızlıklara rağmen başkenti savunmak çeşitli önlemler aldı. Ancak Yavuz Sultan Selim, casusları vasıtasıyla savaş planını öğrenerek onların bütün hazırlıklarını boşa çıkardı ve rahat bir şekilde Kahire'ye girdi. İki gün süren

Ridaniye Savaşı 23 Ocak 1517 tarihinde Osmanlılar'ın kesin zaferiyle sonuçlandı. Savaştan kaçtıktan sonra bir ara Kahire'yi ele geçiren Tomanbay ise nihayet yakalanıp 13 Nisan 1517'de Bâbüzüveyle'de asılarak idam edildi. Böylece Memlûkler Devleti tarihe karıştı ve toprakları Osmanlılar'ın eline geçti.

YAVUZ SULTAN SELİM

Yavuz Sultan Selim, dokuzuncu Osmanlı padişahıdır. 1512-1520 yılları arasında sekiz yıl saltanat sürmüştü. Tahtı devraldıktan sonra ülkesinin sınırlarını 2,5 kat büyütmüş, üç kıtada da Osmanlı hakimiyetini perçinlemişti. Seferlerini hep doğu yönlü olarak belirlemiş, Safeviler, Memlükler ve Dulkadiroğulları ile siyasi mücadele vermişti. Dulkadiroğulları'nın siyasi varlığına son vererek Anadolu siyasi birliğini sağlamıştı. Şehzadelik Yılları Kuvvetli bir ihtimalle 1470'te babası II. Bayezid'in sancakbeyi olarak bulunduğu Amasya'da doğmuştu. Babası II. Bayezid, Annesi Gülbahar Hatun'du. Halk arasında sert mizacı, cesareti ve ataklığı nedeni ile "Yavuz" lâkabı ile tanınmıştı. Bilinen ilk görev yeri Trabzon sancağıdır. Trabzon'da 1510 yılına kadar yaklaşık yirmi dört yıl sancak beyliği yapmıştı. Şehzade Selim'in Trabzon'daki idarecilik yılları ona ileride saltanatı için çok büyük bir tecrübe kazandırdı. Osmanlı Devleti için büyük bir siyasî-dînî mesele oluşturacak olan Şah İsmail'in faaliyetlerini burada yakından takip etme fırsatı buldu ve bu doğrultuda babasına raporlar arz etti. Babası Sultan II. Bayezid ve Kardeşleri İle Taht Mücadelesi Kardeşi Şehzade Ahmed ve Şehzade Korkud, taht için Şehzade Selimden daha güçlü adaylar olarak gösterildi. Buna karşın özellikle Şehzadeligi döneminde gösterdiği gayretler neticesinde yeniçerilerin büyük desteğini alan Şehzade Selim, 1512 yılında babası II. Bayezid'i tahttan indirdi ve yeni padişah oldu.

SİYASİ İLİŞKİLER

Osmanlı – Safevi İlişkileri Safevîler, buldukları her fırsatta Anadolu'da Osmanlı aleyhinde propoganda faaliyeti yürütmüşlerdi. Safevîler'in destekleri doğrultusunda Anadolu'da çıkan isyanlar ve Şiilik faaliyetleri Osmanlı'nın doğu sınırında halledilmesi gereken bir sorun haline almıştı. Şehzadelik yıllarında bu faaliyetleri yakından takip eden Yavuz Sultan Selim, bu sorunu çözmek gayesiyle yönünü Şah İsmail üzerine çevirmişti. Çaldıran Savaşı; Safevîlerin Osmanlı aleyhindeki faaliyetlere son vermek, doğudaki sınır tehdidini dindirmek ve ticaret yollarının denetimini eline geçirme niyetinde olan Yavuz Sultan Selim, Safevîler'e savaş açtı. Çaldıran Savaşı neticesinde Safevîler ağır bir yenilgiye uğradı (1514), Azerbaycan ve Tebriz Osmanlı kontrolüne girdi. Çaldıran Savaşından sonra Tebriz'e giren Yavuz Sultan Selim buradaki nakkaşları, ilim ve bilim adamlarını İstanbul'a yerleştirdi. Çaldıran Savaşı Osmanlılar'a toprak kazancının yanı sıra dinî, siyasî ve psikolojik bir üstünlük kazandırdı. Ayrıca Safevîler'in kontrolünde bulunan İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun bir kısmı da Osmanlı hakimiyetine geçti ve ekonomik açıdan Osmanlılar'ın elini güçlendirdi. Osmanlı – Dulkadiroğulları İlişkileri; Yavuz Sultan Selim'in anne tarafından dedesi olan Dulkadiroğu Alâüddevlî Bey'in Osmanlı aleyhine yürüttüğü faaliyetler gün yüzüne çıkınca Yavuz, ordusunu Dulkadiroğulları'nın üzerine gönderdi. Ördekli mevkiinde yapılan savaş Osmanlı ordusunun mutlak galibiyetiyle neticelendi. Çukurova ve Elbistan yöresinin hakimiyeti Osmanlılar'a geçti. Bu savaş neticesinde Anadolu siyasi birliği sağlandı. Böylelikle Osmanlılar ve Memlükler sınır komşusu haline geldi. Savaştan sonra Dulkadiroğu Beyi Alâüddevlî Bey, yakalanarak idam edildi. Sultan Selim, Dulkadir Beyliği'nin başına Şehsuvaroğlu Ali Bey'i tayin etti. Ali Bey, ülkesinde dirlik ve düzeni sağladıktan sonra, Bıyıklı Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Diyarbakır'ı fethine yardımcı oldu. Yavuz'un Mısır seferine de katılan Ali Bey, Mercidâbık (1516) ve Ridâniye (1517) savaşlarında yararlılık gösterdi. Osmanlı – Memlük İlişkileri Tıpkı Safevîler'de olduğu gibi Memlükler de Anadolu'da Osmanlı aleyhinde propagandalar yürüttü, Osmanlı ticaret yolları önünde önemli bir engel teşkil etti. Bu engeli de bir an önce aşmak isteyen Yavuz, ordusunu tertip etti ve Memlükler'e savaş açtı. Mercidâbık Savaşı; Memlükler, Mercidâbık Savaşı'nda hiçbir varlık gösteremedi. Hükümdarları Kansu Gavri bu savaşta yaşamını yitirdi ve Memlük ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Böylelikle Suriye Osmanlılar'ın eline geçti. Kansu Gavri ölünce yerine geçen Tumanbay, Osmanlı ordusuyla karşı karşıya geldi. Ridaniye Savaşı; Yeni Memlük Hükümdarı Tomanbay, Mercidâbık yenilgisinin ve babasının intikamını almak için Osmanlı ordusuyla karşı karşıya geldi. Bu savaşı da kaybeden Memlükler tamamen yıkıldı ve Hicaz bölgesi Osmanlı egemenliğine girmiş oldu. Ridaniye Savaşı neticesinde büyük toprak kazanımı elde eden Osmanlı'lar, aynı zamanda ticaret güzergahları sayesinde büyük ekonomik gelirler elde etti. Memlüklerin himayesinde bulunan Halifelik makamı da bu devletin yıkılmasıyla beraber Osmanlılar'a geçmiş oldu.

DÖNEMİNDE YAŞANAN İSYANLAR

Bozoklu Celal İsyanı Bozoklu Şeyh Celal tarafından, ekonomik ve toplumsal buhranlar gerekçe gösterilerek başlayan celali isyanlar, zamanla taraftar bulmasıyla daha da yaygınlaştı. Zamanla

kitlesini ve etkisini arttırdı. İsyanın yaygınlaşmasında Safeviler'in kışkırtmaları çok etkili rol oynamıştı. Tokat yöresinde başlayan ayaklanma, aynı yıl içerisinde kanlı bir biçimde bastırılmıştı. Bu dönem sonrasında çıkan isyanlar için "celal'e mensup" anlamına gelen "Celali" kelimesi kullanılmıştır. Celali isyanlar ismini buradan almaktadır.

HALİFELİK MAKAMI

Ridaniye savaşı neticesinde siyasi varlığı son bulan Memlûkler, Halifelik makamının ve kutsal emanetlerin hamisi konumundaydı. Osmanlı padişahları daha Sultan I. Murad'tan itibaren "halife" unvanını kullanmışlardır. Ancak Osmanlıların hilafet anlayışı bir veraset anlayışına dayanmayıp, Allah tarafından bahşedilmiş bir misyon ve bir temsil makamı olarak telakki edilmiştir. Halifeliğin Osmanlılar'a geçmesiyle de İslam dünyasının siyasal ve dini liderliği kati olarak Osmanlılar'a geçti. Yavuz Sultan Selim, hicaz bölgesine hakim olan idarecilerin kullandığı "hakim-ül harameyn" (kutsal beldelerin hakimi) sıfatını uygun görmedi, bunun yerine "hadim-i harameyni şerifeyn" (Mekke ve Medine'nin hizmetkârı) sıfatını kullandı.

KUTSAL EMANETLER

Yavuz Sultan Selim'e Ridaniye savaşından sonra Kabe'nin anahtarı teslim edilmişti. Böylelikle İslam coğrafyasının yeni hamisi Osmanlılar olmuştu. Bunun yanında İskenderiye'de saklanan kutsal emanetler (emanet-i mukaddese) ele geçirilerek İstanbul'a getirilmiş ve Has Oda'da muhafaza edilmiştir.

ŞAHSİYETİ VE VEFATI

Yavuz'un sırtından çıkan ve ismine şirpençe denilen bir çıban, padişahın hastalanmasına sebep oldu. 1520 yılının 21 Eylül'ünü 22 Eylül'e bağlayan gece durumu ağırlaşan Yavuz Sultan Selim, Edirne'de vefat etti.

Kanuni Sultan Süleyman

6 Kasım 1494 tarihinde Trabzon'da doğdu. Babası Sultan I. Selim, annesi Hafsa Sultan'dır. Çocukluğu Trabzon'da geçen şehzade Süleyman, ilk eğitimini Trabzon'da Hayreddin Efendi'den aldı. Trabzon'da iken süt kardeşi Kadı Ömer Efendi'nin oğlu Yahya (Beşiktaşlı Yahyâ Efendi) ile birlikte kuyumculuk öğrendi. On yaşına geldiğinde sancağa çıkması gerekirken, amcalarının baskısı sebebiyle, sancağa çıkması gecikti. Babasının Trabzon'a yakın olan Karahisar-ı Şarkî veya Kefe sancağının tahsisini talep etmesi üzerine şehzade Süleyman'a Kefe sancağını verildi (1509). Babasının 1512'de tahta çıkışı ona tahtın yolunu açtı. Babası tahta oturunca taht varisi sıfatıyla sancak beyi olarak Manisa'ya gönderildi (Nisan 1513). Tahta çıkacağı 1520 tarihine kadar yaklaşık yedi yıl Manisa'da kaldı. Bununla beraber babası sefere çıktığında, tahta vekâlet ve muhafaza etmesi göreviyle Edirne'de oturuyordu. Sultan Selim'in vefatı üzerine tahtın tek varisi olarak 30 Eylül 1520'de tahta cülus etti.

Belgrad'ın Fethi (30 Ağustos 1521)

Tuna ve Sava nehirleri arasında kalan Belgrad Kalesi, 1439 yılında Türklere karşı daha iyi savunulması amacıyla Sırplar tarafından Macaristan'a verilmişti. Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasıyla Behram Çavuş, Macaristan'a yeni padişahın cülusunu bildirmek, daha önce iki devlet arasında yapılan barış antlaşması gereğince Osmanlı devletine verilmesi gereken yıllık vergiyi tahsil etmek ve antlaşma süresini uzatmak amacıyla elçi olarak gönderildi. Ancak Behram Çavuş, Macaristan kralı tarafından öldürülünce Kanuni, 18 Mayıs 1521 tarihinde sefere çıktı. Bir ay süren kuşatma sonrasında Ahmed Paşa tarafından Bögürdelen Kalesi alınınca Belgrad üzerine hareket edildi ve 30 Ağustos 1521 tarihinde Belgrad fethedildi.

Mohaç Meydan Muharebesi (29 Ağustos 1526)

Şarlken Fransa'yı ele geçirmek amacıyla 1525 yılında Pavia Ovası'nda yapılan savaşta Fransa kralı I. Fransuva'yı esir aldı. Bunun üzerine I. Fransuva'nın annesi Kanuni'den yardım istedi. Padişah, Fransa'ya mektup göndererek bu konuda gerekli yardımın yapılacağını taahhüt etti. Bu sırada Luther'in Almanya'da başlattığı Protestanlık, Macar kralı Layoş'un yönetiminden memnun olmayanlar arasında hızla yayılmaya başladı. Bu nedenle Bali Beye sığınan Protestan Macarlara karşı Tuna boylarında Macarlarla çarpışmalar meydana gelmekteydi. Osmanlı ordusu, 26 Ağustos 1526'da Tuna'nın batısında, Belgrad'ın kuzeybatısında, Budapeşte'nin güneyindeki Mohaç Sahrasına vardı.

Layoş;

Almanya, Rusya, Sicilya, Leh, Çekoslovakya, Ceneviz ve Portekiz devletlerinden topladığı askerlerle Mohaç Meydanı'na gelerek 29 Ağustos 1526'da Osmanlı devletine saldırdı. Ancak Osmanlı Devleti'nin iki saat gibi kısa bir sürede kazandığı zaferle Macar kralı Layoş savaş meydanında ölünce Macar krallığı tarih sahnesinden silindi.

Viyana Kuşatması (27 Eylül 1529)

Jan Zapolya'ya muhalif olan Avusturya arşidükü Ferdinand, Osmanlı ordusunun geri dönmesinden sonra Budin'e tekrar hücum etti. Ferdinand tarafından Tokay'da mağlup olan Jan Zapolya, önce Erdel'e ardından da Lehistan'a sığınarak son çare Osmanlı'dan yardım istedi. Kanuni, Macar krallığını Zapolya'ya vererek onu himaye edeceğini vaat etti (1528). Padişah, Zapolya'ya verdiği sözü yerine getirmek amacıyla 1529 Mayıs'ında 250.000 kişilik ordu ile Mohaç Ovası'na geldi. Kanuni, yarım gün içerisinde aldığı Budin'i Jan Zapolya'ya bıraktı. Budin'i alan Osmanlı, yol üzerindeki Estergon'u ele geçirdikten sonra daha önce Alman İmparatoru Şarlken'e karşı Osmanlı'dan yardım isteyen Fransız kralı I. Fransuva'ya yardım etmek amacıyla Ferdinand'ın bulunduğu Viyana üzerine yürüdü. Osmanlı ordusunun 27 Eylül'de başlayan Viyana Kuşatması kışın Osmanlı savaş sisteminin çok etkin olamaması ve Macaristan'da Osmanlı idaresinin tam olarak kurulması için 15 Ekim'de son buldu.

Alaman Seferi (1532)

Jan Zapolya'dan memnun olmayan Sigetvar banının isyanı üzerine Ferdinand harekete geçerek Osmanlı hâkimiyetinde olan Estergon, Vişegrad, Vaç kalelerini aldıktan sonra Budin'i kuşattı. Budin'in kuşatıldığı haberini alan Kanuni, 25 Nisan 1532 tarihinde ordu ile hareket etti. Ordu Niş civarında iken Ferdinand elçi göndererek yıllık 100.000 duka altın karşılığında Macaristan'ın kendisine verilmesini talep etti. Talebi geri çeviren Osmanlı, Avusturya topraklarına girerek Egersizek, Sikloş, Belovar, Berzence, kalelerini ele geçirdi. Almanya Seferi sonucunda 14 Ocak 1533 tarihinde Avusturya ile antlaşma imzalandı. İmzalanan antlaşmaya göre; Ferdinand, Macar Kralı Jan Zapolya'nın topraklarına saldırmayacak ve iki taraf arasındaki sınırı Osmanlı belirleyecektir. Ayrıca Ferdinand, elinde

bulundurduğu Macar toprakları için Osmanlı'ya yıllık 30.000 altın vergi vereceği gibi protokolde Avusturya Arşidükü, Osmanlı sadrazamına denk sayılacaktır.

Fransa ile Ticarî İmtiyaz Antlaşması (1535)

Kanuni Sultan Süleyman, 1533 yılında Fransa kralına Alman prensleri ve İngiltere ile antlaşma yapabilmesi için 100.000 altın göndermiş ve aynı amaç için Fransa'ya kapitülasyon verilmesi gündeme geldi. Veziriazam İbrahim Paşa ve Fransız elçisi De la Forest arasında yapılan görüşmelerde antlaşma taslağı hazırlandı. Bu antlaşmaya göre; Fransız tüccarlar, Osmanlı topraklarında Türkler'in verdiği kadar vergi ödeyerek ticaret yapabilecekler ve Türkler de Fransa'da aynı haklardan yararlanabileceklerdi. Fransızlar, Osmanlı topraklarında konsüler yargı organları kurabilecek ve Osmanlı bunların verecekleri kararları uygulayacaktı. Osmanlı topraklarındaki Fransızlara tam olarak dinsel özgürlük tanınacak ve Fransa'ya kutsal yerleri koruma ve bakma hakkı verilecekti. Akdeniz'deki İngiliz, Sicilya ve Ceneviz gemileri korunma güvencesi olarak Fransız bayrağı çekeceklerdi. Ayrıca Fransa İstanbul'da sürekli bir büyükelçi bulundurabilecekti. Bu antlaşma İbrahim Paşa'nın idam edilmesi ile yürürlüğe girememiştir. Fransızlarla kapitülasyon antlaşması II. Selim döneminde 18 Ekim 1569 tarihinde yürürlüğe girdi. Zamanla içeriği artarak devam eden bu kapitülasyonlar, Lozan Barış Antlaşması'nda kaldırıldı. İtalya (Korf / Avlonya) Seferi (1537) Papa III. Pol, 1537 yılında Şarlken ile Fransa kralı I. Fransuva'yı barıştırmış ve Osmanlı'ya karşı kurulan bu ittifaka çıkarı gereği Venedik'te katılmıştı. Bu durum üzerine Kanuni, İtalya üzerine sefere çıktı. Padişah oğulları Şehzade Selim ve Mehmed ile Avlonya önlerine geldi. Burada Lütfü Paşa'yı beraberindeki askerlerle Pulya sahillerine gönderdi. Uyarı amaçlı Venedik'e gönderilen elçi Yunus Bey'in saldırıya uğraması ve Andrea Dorya ile ittifak yaptığı anlaşılınca Venedik'e savaş açılarak Barbaros Hayreddin Paşa'ya, Korf Adası'nı kuşatması emredildi. Kuşatma bir müddet devam etse de hava koşullarının ağırlaşması, Ayas Paşa'nın İbrahim Paşa kadar becerikli olmaması ve Fransa kralına itimat edilmemesinden dolayı İtalya (Korf / Avlonya) Seferi'nden vazgeçilerek 22 Kasım 1537'de İstanbul'a dönüldü.

Boğdan Seferi (1541)

Boğdan Beyi Petro Rareş, 1538 yılında her yıl ödemekle yükümlü olduğu yıllık vergiyi ödemediği gibi Osmanlı'ya bağlı Erdel eyaletini işgal etti. Ayrıca Erdel'de bulunan Gritti'nin Rareş tarafından öldürülmesi ve Boğdan'ın bağımsızlığını ilan etmek amacıyla Ferdinand ile antlaşması üzerine padişah Boğdan üzerine sefere çıkmaya karar verdi. Kırım hanı Sahip Giray ile birlikte Kanuni'nin harekete geçtiğini duyan Petro Rareş, Boğdan'dan Erdel'e kaçtı. Yaş şehrini yıkan Osmanlı ordusu, Suceava şehrini el geçirdi. Sefer sonucunda Bender Kalesi dahil tüm Besarabya doğrudan Osmanlı'ya bağlandı. Prut ve Dinyester arasında kalan topraklar sancak haline getirilerek merkeze bağlandı. Böylece Osmanlı'nın sınırları Dinyester Nehri'ne kadar uzandı.

Budin'in Fethi (1541)

1540 yılında Jan Zapolya'nın ölmeden on beş gün önce Leh kralının kızı olan İsabella'dan Sigismund isimli bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Macar ileri gelenlerinden Maliat, çocuğun meşruiyetini tartışmaya açarak Macar tahtını ele geçirmek istedi. Kanuni, bu tartışmalara son vermek için 29 Ağustos 1541 tarihinde Macaristan krallık tacının Sigismund'a verdiğini açıkladı. Ve Sigismund'u naiple birlikte Erdel'e gönderdi. Bu esnada Osmanlı askerleri Budin'de güvenliği tekrar sağladı. Bu hadiselerden sonra Budin, Osmanlı topraklarına katılarak on iki sancaktan oluşan bir beylerbeylik haline geldi. Ve aslen Macar asıllı olan Bağdat beylerbeyi Süleyman Paşa, ilk Budin beylerbeyi olarak atandı.

Estergon Seferi (1543)

Kanuni Sultan Süleyman'ın, Budin'den ayrılıp İstanbul'a dönmesinin hemen ardından (1541) Ferdinand, Avrupalı devletlerin desteğiyle Budin ve Peşte'yi kuşattı. Bu haberle birlikte Kanuni, 23 Nisan 1543 tarihinde Macaristan üzerine sefere çıktı. Osmanlı öncü kuvvetleri Nana ve Valpo kalelerini ele geçirerek Sikloş Kalesi'ni kuşattı. Bu sırada Ösek'te bulunan padişah, Sikloş kuşatmasına gelerek 8 Temmuz'da kaleyi zapt etti. Hemen ardından Peç kalesi ele geçirildi. Osmanlı askerlerinin Budin'e yetişmeleri ile 10 Ağustos 1543'te Estergon Kalesi ele geçirildi. Estergon Kalesi'nin fethinden sonra eski Macar krallığının merkezi olan İstolni Belgrad kuşatılarak çok kısa süre içinde kale teslim alındı. Ve İstolni Belgrad teşkilatlandırılarak Budin Beylerbeyliği'ne bağlandı. Erdel (Transilvanya) Meselesi Kanuni, Sigismund ve annesi İsabella'yı Erdel hâkimi olarak Lipava'ya göndermiş olsa da asıl yönetim Turda meclisinin elindedir. Erdel asilzâdelerinden Martinuzzi kral naibi seçilerek Erdel'in bağımsızlığı için Ferdinand ile anlaştı. 10 Eylül 1551 tarihinde 80.000 kişilik ordu ile harekete geçen Sokullu, Beçe, Beçerek, Vanat ve Çanad, Lippo ve Lipve kalelerini aldı. Daha sonra Sokullu ve Ahmed Paşa'nın otuz beş günlük muhasarasından sonra Temeşvar da fethedildi. Böylece Temeşvar Beylerbeyliği oluşturularak beylerbeyliğin başına Gazi Kasım Bey vali olarak atandı. Ve 1562 yılında Veziriazam Semiz Ali Paşa döneminde Avusturya arşidükü ve aynı zamanda Roma-Germen İmparatoru olan Ferdinand ile bir antlaşma imzalandı. Antlaşmaya göre; Ferdinand, elindeki Macar toprakları için yıllık 30.000 düka altın verecek, Avusturya Transilvanya'dan elini tamamen çekecek, Macar bölgeleri için Erdel Kralı Sigismund ile antlaşmaya varılacak, Tuna'nın öte tarafındaki kaleleri rahatsız etmemek şartıyla Tata Kalesi, Osmanlı'da kalacak, Her iki ülke arasındaki sınır

anlaşmazlıklarını komiserler çözecek, Önceden beri her iki tarafa vergi verenler aynı şekilde vergilerini vermeye devam edecektir.

Sigetvar Seferi (1566)

25 Temmuz 1564'te Ferdinand ölmüş yerine oğlu Maximilian imparator oldu. Kanuni, yeni imparatorun tahta geçişini tebrik etmek amacıyla Bali Çavuş'u gönderdi bu vesile ile iki yıldır Osmanlı'ya ödenmeyen vergiyi de istedi. Bu sırada Erdel voyvodası Sigismund, Zatmar'ı Avusturya'nın elinden aldı. Maximilian ise Tokay'ı ele geçirdi. Bu durum karşısında Sokullu Mehmed Paşa, Avusturya'dan yıllık vergisini vermesini ve Tokay'ı boşaltmasını istedi. Maximilian ise boşaltmadı. Bu nedenlerden dolayı padişah, ilerleyen yaşına rağmen Avusturya'nın direnç noktalarını kırmak, Malta Kuşatması'nın başarısızlığını silmek ve on yıldır ordunun başında sefere çıkmamasının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla Mayıs 1566'da İstanbul'dan hareket ederek 7 Ağustos 1566 tarihinde kalenin kuşatılmasına başlandı. Başlangıçta orduya moral vermek amacıyla ordunun başında olan Kanuni, kalenin fethi uzadıkça ilerleyen hastalığının etkisiyle kuşatmayı çadırından takip etmeye başladı. 5 Eylül'de Sigetvar'ın dış kalesi ele geçirildi. Ancak bir gün sonra 6 Eylül gecesi padişah vefat etti. Bu nedenle ertesi güne kalan Sigetvar'ın iç kalesinin teslim alınmasını göremedi.

Tebriz'de Şah İsmail ile ortaya çıkan Safeviler, kısa zamanda Osmanlılar'ın hâkimiyet ve nüfuz sahası olan Doğu Azerbaycan, Gürcistan, Şirvan, Bağdat ve Musul Anadolu, bölgelerinde hâkimiyet tesis etmeye yöneldi. Kanuni, batıda Hıristiyan Avrupa devletleri ile mücadele ederken, İran'daki Şiî Safevi Devleti de, Osmanlılara karşı ittifaklar kurup, Doğu Anadolu'da sınırlara tecavüz etmekteydiler. Kanuni, İran üzerine sefer düzenleyerek hem Safevi Devleti'nin kurulmasıyla Orta Asya Türk Devletleri ile kesilen bağlantıyı yeniden kurmak hem de Türkistan'a kadar olan yerleri ele geçirmek istemiştir. İrakeyn Seferi (1534-1535) Doğu sınırında meydana gelen bazı hadiseler İran meselesinin çözüme kavuşturulmasını hızlandırmıştır. Bu etkenlerden birincisi Şah Tahmasb zamanında Bağdat, Halifetü'l-Hülefâ unvanını taşıyan Zülfikar Han'ın nüfuzu altında bulunuyordu. Zülfikar Han, Bağdat valisi olarak Bağdat'ta hutbeyi padişah adına okutmak ve parayı Kanuni Sultan Süleyman adına bastırarak bağlılığını bildirmek için İstanbul'a elçi gönderdi. Bunu haber alan Şah Tahmasb, kuvvet toplayıp Zülfikar Han'ı katletti. İran üzerine sefere çıkılmasındaki ikinci etken ise Şah Tahmasb çocuk yaşta olduğundan Safevi tahtında meydana gelen iç karışıklıklardır. Safevi'nin karışık ortamından faydalanmak isteyen Gilan hâkimi Osmanlı'dan yardım istedi. Bu sırada Yavuz Sultan Selim döneminde İdris Bitlisi'nin teşvikiyle Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Şeref Han, 1532 yılında tekrar İran tarafına geçti. İran beylerinden olan Azerbaycan hâkimi Ulama Han ise Osmanlılara iltica etmişti. İran sınırında yaşanan bu gelişmeler üzerine Kanuni, Safevilere karşı 1533 Eylül'ünde Veziriazam İbrahim Paşa'yı serasker olarak İrakeyn Seferi'ne tayin etti. İbrahim Paşa, Halep'te kışladığı sırada Van gölü çevresindeki kalelere hâkim olan İran beylerini ikna etti. Böylece Adilcevaz, Erciş, Van ve Ahlat kaleleri kolayca ele geçirildi. Kürtlere ait olan Hoşap, Çerem, Didgar, Rosni, Tenuze kaleleri de itaat altına alındı. Bağdat'ı zapt etmek gayesiyle İbrahim Paşa 14 Mayıs 1534'te Diyarbakır'a geldi. Osmanlı ordusu 23 Haziran 1534 tarihinde Diyarbakır'dan çıkıp Van'a yaklaştığı sırada Van kale hâkimi, kaleyi Osmanlılara teslim etti. İbrahim Paşa'nın İskender Çelebi ile arasının açılması üzerine İbrahim Paşa, Kanuni'yi sefere davet etti. Padişah, Eylül 1534'te Tebriz'le Hoy arasındaki Ucan mevkiinde veziriazam tarafından karşılandı. Padişah Tebriz'den çıkarak Dergüzin'e oradandan da Hemedan taraflarına gelir. Böylece Tebriz'den çıkan ordu sonunda Bağdat'a indi. Bu sırada Bağdat hâkimi Tekeli Han, Bağdat'ı terk etmiş olduğundan 28 Ekim 1534 tarihinde Bağdat teslim alındı. Kanuni Sultan Süleyman, Bağdat'ta bulunduğu sırada Tebriz'de bırakılan Ulama Paşa, padişahı yardım istedi. Çünkü Şah Tahmasb, kaybettiği yerleri almak için tekrar harekete geçmişti. Şah Tahmasb'ın Tebriz'e geldiğini gören Ulama Paşa şehri koruyamayacağını düşünerek, Van'a çekildi. Bunun üzerine Kanuni, 1 Nisan 1535'te tekrar İran üzerine sefer için Bağdat'tan yola çıktı. Meragan'dan çıkıp Sadabad'a varan ordu 3 Temmuz 1535'te Tebriz'i işgal etti. Bundan sonra iki taraf arasındaki çekişmeler sınırlarda yer yer devam etti. Osmanlı Devleti, Ferdinand ile yeniden başlayan savaşa öncelik verdiğinden bunu fırsat bilen Şah Tahmasb, Tebriz ve Van kalesini geri aldı. İrakeyn Seferi'nin en önemli sonucu Tebriz, Safevilere geçmiş olsa da Bağdat ve bugünkü Irak topraklarının Osmanlı Devleti'ne geçmesidir. Bağdat ve Irak sayesinde Basra ticaret yolu Osmanlıların kontrolüne geçmiştir. Veziriazam İbrahim Paşa'nın İdamı (1536) Sultan I. Süleyman, Manisa sancakbeyi iken beraberindeki İbrahim Paşa'yı da getirerek Hasodabaşısı olarak tayin etti. Piri Paşa ve Hain Ahmed Paşa'nın, Kanuni Sultan Süleyman ile arasının açılmasıyla İbrahim Paşa o güne kadar yapılmamış bir atama ile Hasodabaşılığı'ndan Veziriazam ve Rumeli Beylerbeyliği'ne getirildi. İbrahim Paşa'ya Mart 1529 yılında maaşlara zam yapmak, inam ve ihsan dağıtmak gibi sadece padişaha ait olan işler dışında devlet işlerinde devletin geleceği için daha etkili olabilmesi amacıyla seraskerlik unvanı verildi. Ancak Veziriazam İbrahim Paşa, kendisine verilen bu geniş yetkiyi suiistimal ederek İrakeyn Seferi'nde Ulama Paşa'nın da etkisiyle Serasker unvanına Sultan sıfatını ekledi. Kanuni, İbrahim Paşa'nın Serasker Sultan unvanını kullanmasından ve Bağdat yolunda bol miktarda para sarf etmesinden rahatsız oldu. Son olarak İskender Çelebi'nin idam edilmesinde paşanın etkisini de göz önünde bulunduran padişah, paşanın katline ferman verdi. Bağdat Seferi'nden yaklaşık iki ay sonra Ramazanın yirmi ikinci gecesi 6 Mart 1536 tarihinde İbrahim Paşa saraya çağrıldı. Gece saraydaki dairesinde uyurken Cellad Ali tarafından boğuldu. İran Tebriz Seferi (1548) Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nde Osmanlı Devleti'ne itaat eden Şirvan hâkimi Şirvanşah II. Halil'in 1533'te vefatı ile Şirvan karışıklık içerisine girmişti. Halil Sultan'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Burhan Ali, küçük olduğundan amcası Şahrüh Mirza tahtı ele geçirmiştir. Şirvan'daki bu karışık ortamdan faydalanan Şah Tahmasb ise Şirvan'ı alarak kardeşi Elkas Mirza'yı Şirvan valiliğine atamıştı. Şah Tahmasb'ın kardeşi ve Şirvan

hâkimi olan Elkas Mirza, şah olabilmek için Şah Tahmasb'la mücadeleye girmiş olsa da başarılı olamamıştı. Derbend ve Kıpçak taraflarına kaçmış, Kefe üzerinden İstanbul'a gelerek 1547 yılında Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Elkas Mirza'nın şikâyeti üzerine İran üzerine tekrar sefere çıkmaya karar verildi. Padişah 1548 yılının Nisan ayında ordu ile birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Başlangıçta sefer yönü Van iken Elkas Mirza'nın ısrarı üzerine Tebriz olarak değiştirildi. Erzurum Beylerbeyi Ulama Paşa, Karaman askerleriyle Van'a gönderilirken padişah, Tebriz'e girdi. Şah Tahmasb yine kaçmış olduğundan Tebriz savaşılmadan 27 Temmuz 1548 tarihinde üçüncü kez ele geçirildi. Tebriz'den Van'a geçen ordu bir hafta sonra 25 Ağustos 1548'de Van kalesini ele geçirdi. Kanuni'nin Erdel olayları neticesiyle İran Seferi'nden geri döndüğünü duyan Şah Tahmasb, Ahlat, Adilceviz, Kars gibi yerlere saldırıda bulunarak bölge halkına zarar verdi. Buna karşılık Osmanlı güçleri Kemah civarında şahın önemli bir kuvvetini yok etti. Tahmasb'ın tekrar faaliyetlerde bulunduğunu duyan Kanuni, 1549 yılında ordu ile Diyarbakır'a geldi. Burada Osmanlı ile İran arasında ikili hareket eden ve Osmanlıların Avrupa ile Akdeniz'deki faaliyetleri esnasında sınırlarda taşkınlık çıkaran Gürcüler üzerine gidilmeye karar verildi. Vezir Kara Ahmed Paşa, Gürcistan taraflarına yollarırken padişah Diyarbakır'da kaldı. Ahmed Paşa'nın başarıları ile Tortum ve Akçakale gibi kaleler alındı. Nahçıvan Seferi (1553) Osmanlı ordusunun Macaristan'da bulunmasını fırsat bilen Şah Tahmasb, Van, Erciş, Adilceviz ve Ahlat civarına saldırılarda bulundu. Şah, Ahlat kale muhafızları arasında anlaşmazlık çıkarmak suretiyle Ahlat'ı almayı başardı. Ahlat kalesinin İran'a geçmesi üzerine Erciş muhafızları arasında ikililik çıkardı. Bu ikililik sonucunda İran askerleri Erciş'i ele geçirdiler. Bu haberleri alan Kanuni Sultan Süleyman, İran üzerine daha fazla güçle saldırılması gerektiğini düşünerek önce Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa'yı Anadolu'ya sevk etti. Daha sonra diğer Anadolu beylerine haber göndererek seferber olmalarını istedi. Anadolu'ya asker sevk edip sancakbeyleri ve tımarlı sipahileri seferber eden Kanuni, son olarak ordunun başına Veziriazam Rüstem Paşa'yı serdar tayin etti. Rüstem Paşa, Aksaray'a geldiğinde sipah ağası Şemsi Ağa'yı İstanbul'a göndererek Şehzade Mustafa hakkında saltanat hevesine kapıldığı ve yeniçerilerin de onu desteklediği konusundaki söylenen dedikoduları padişaha ilettiler. Bunun üzerine Kanuni 28 Ağustos 1553 tarihinde ordunun başında sefere çıktı. Bu esnada Şah Tahmasb, Hakkari, Gevaş, Van ve Adilceviz taraflarını yağmalatmaya devam ederek ordunun güzergâhında olan yerleri yakıp yıktı. 5 Temmuz'da Kar Ovası'na gelen Kanuni, şahı savaşa davet etmek için bir mektup gönderdi. Gönderilen mektupta Şah Tahmasb'ın Rafizî'likten ve halkı yağmalamaktan vazgeçmesi istendi. Kanuni, ordusuyla birlikte Revan (Erivan), Nahçıvan ve Karabağ taraflarına geldiğinde buraların şah tarafından boşaltılmış olduğunu gördü. İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonucunda 29 Mayıs 1555 tarihinde Amasya Antlaşması imzalandı. Antlaşma gereği Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadar ele geçirdiği yerler Osmanlılara bırakıldı. Yapılan antlaşmaya göre; Azerbaycan ile merkezi olan Tebriz, Doğu Anadolu ve Irak Osmanlı'da kaldı. Şehzade Mustafa'nın İdamı Kanuni Sultan Süleyman'ın en büyük oğlu Mustafa 1515 yılında dünyaya gelmiştir. Annesi Mahidevran Sultan'dır. Şehzade Mustafa çok iyi tahsil görmüş ve güçlü bir zihne sahiptir. Şehzade Mustafa önce Saruhan sancakbeyliğine atanmıştı. Ancak Hürrem Sultan kendi çocuklarından birinin tahta geçmesi için İstanbul'a yakın Saruhan sancakbeyliğine Mehmed'in tayin edilmesini sağladı. Bunun üzerine Mustafa, Amasya sancakbeyliğine gönderildi. Şehzade Mehmed'in ölümüyle Saruhan sancakbeyliğine bu sefer Konya'da bulunan Şehzade Selim tayin edildi. İran olaylarının arttığı 1553 yılında Rüstem Paşa, Aksaray'da iken Şehzade Mustafa hakkında padişaha mektup gönderdi. Mektubunda şehzadenin babasının yaşlandığı ve tahta daha genç padişahın geçmesi gerektiğini düşündüğünü ifade ederek şehzadenin saltanat sevdasına kapıldığını bildirdi. Bu mektup üzerine Kanuni, Rüstem Paşa'yı geri çağırarak kendisi ordunun başında sefere çıkma kararı aldı. Ve 28 Ağustos 1553 tarihinde İstanbul'dan yola çıktı. Kanuni, sefere çıkarken Bolvadin'de Mustafa'yı çağırttı. Mustafa, Konya Ereğlisi civarında orduya katıldı. Ordunun yapacağı divan toplantısı öncesi Şehzade Mustafa, Kanuni tarafından otağa davet edildi. Lakin şehzade, padişah otağına girer girmez babası ile konuşmadan Zal Mahmud Paşa'nın dahliyle dilsiz cellatlar tarafından idam edildi. Şehzade Bayezid Olayı Şehzade Mustafa'nın idamından sonra Osmanlı tahtında Hürrem'in oğulları Şehzade Selim ve Bayezid tahtın tek varisi oldu. Hürrem Sultan kendi oğulları arasından Bayezid'in tahta geçmesini istemekle birlikte Selim'e muhalif herhangi bir eylemde bulunmamıştır. Selim, Manisa sancağında iken Bayezid, padişah tarafından Hürrem Sultan'ın etkisiyle İstanbul'a daha yakın olan Kütahya sancağına tayin edilmişti. Şehzadeler arasında sürekli bir çekişme bulunmaktaydı. Ve Lala Mustafa Paşa'nın fitneleriyle Bayezid, Selim'e karşı harekete geçti. Bayezid, Selim'e bir mektupla başörtüsü, peştamal ve yün eğirmek için aletler göndererek Selim'i mücadeleye davet etti. Selim ise harekete geçmek yerine bu durumu padişaha ilettiler. Kanuni iki şehzade arasındaki sorunun çözümü için Bayezid'i Amasya'ya, Selim'i ise Konya'ya tayin etti. Ancak Bayezid Amasya'ya gitmek istemediğinden yolda yevmlü adlı paralı asker toplamaya başladı. Bayezid, 21 Aralık 1558'de Amasya'ya geldiğinde hayli asker toplamıştı. Bu esnada padişah Bayezid'in sancağından ayrılması durumunda katli için ulemeden fetva ister. Babasının şeyhülislam ve bazı din adamlarından fetva aldığını duyan Bayezid, 30.000 kişi ile Selim'in üzerine yürüdü. 30 Mayıs 1558 yılında Konya'da yapılan mücadeleyi Kanuni'nin yardımı ile Selim kazanırken Bayezid meydandan kaçarak Amasya'ya döndü. Amasya'dan oğulları Osman,

Orhan, Mahmud ve Abdullah'ı alan Bayezid, İran'a kaçtı. İran'a gelen şehzadeyi Şah Tahmasb, Kazvin'e giderek karşıladı. Şah Tahmasb'a, Bayezid'in teslim edilmesi için Kanuni ve Selim'den mektuplar geldi. Bayezid ise şahtan babası ile arasını bulmasını istedi. Bunu kabul eden şah, Kanuni'ye Bayezid'in affedilmesini içeren mektuplar yazdı. Kanuni cevabi olarak yazdığı mektubunda şehzadenin adamlarının öldürülmesi halinde teklifi kabul edeceğini belirtti. Bunun üzerine şah bir yemekte şehzadenin adamlarını zehirlerken Bayezid ve oğullarını hapse attırdı. Şah Tahmasb ile yapılan pazarlıkta 23 Temmuz 1562'de, Bayezid ve oğulları Selim'in çavuşbaşısı Ali Ağa'ya teslim edildi. Bayezid ve oğulları orada idam edilirken cenazeleri Sivas'a getirilerek surların dışına defnedildi.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi, Osmanlı Devleti'nin hem kara hem de deniz gücünün zirveye ulaştığı bir dönemdir. Devlet, karada Viyana'dan Tebriz'e ve Yemen'e kadar geniş bir coğrafyaya hükmederken, denizlerde de Akdeniz'de önemli bir güç haline gelmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin denizcilik faaliyetlerinin temel amacı, Akdeniz'in güvenliğini sağlamak, Kuzey Afrika ve Akdeniz'deki stratejik bölgeleri ele geçirmek, Hristiyan korsanlarla mücadele etmek ve bir İslam imparatorluğu kurmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, Kanuni Sultan Süleyman döneminde birçok önemli deniz seferi düzenlenmiş ve zaferler kazanılmıştır. Osmanlı denizciliğinin bu seviyeye gelmesinde, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in donanmaya yaptığı yatırımların büyük etkisi olmuştur. Her iki hükümdar döneminde de Osmanlı donanması hem sayı hem de donanım açısından önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle II. Bayezid döneminde Kemal Reis'in korsanlıkla başlayan denizcilik kariyeri, daha sonra ünlü denizcilerin yetişmesini sağlamıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde ise Haliç tersanesinin genişletilmesi ve donanmaya yeni gemilerin katılması, Piri Mehmed Paşa'nın gayretleriyle hızlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın atalarından miras aldığı gaza ve cihat anlayışı, denizlerdeki politikaların oluşumunda ve uygulanmasında etkili olmuştur. Bu süreçte Veziriazam Makbul İbrahim Paşa ve Kaptanıderya Hayreddin Paşa'nın rolleri büyüktür. Ayrıca Turgut Reis, Piri Reis, Murad Reis, Seydi Ali Reis, Piyale Paşa ve Kılıç Ali Paşa gibi ünlü denizciler de bu dönemde Osmanlı Devleti'ne hizmet etmişlerdir. Kanuni dönemindeki önemli deniz seferlerinden ilki Rodos'un Fethi (1522) olmuştur. Anadolu'nun güneybatısında yer alan Rodos Adası, Mısır, Suriye ve Balkan yollarının kesişim noktasında bulunması nedeniyle stratejik bir öneme sahipti. Ada, Saint Jean Şövalyeleri'nin kontrolündeydi ve korsanlık faaliyetleriyle Osmanlı ticaretine zarar veriyorlardı. Fatih Sultan Mehmed'in alamadığı Rodos, Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilerek Ege adalarının kıyıları ile Anadolu-Mısır deniz yolunun güvenliği sağlanmıştır. Rodos'un fethiyle birlikte Saint Jean Şövalyeleri Malta Adası'na yerleştirilmişlerdir. Rodos'un alınmasının ardından Saint Jean şövalyelerine ait olan Anadolu sahilindeki Bodrum, Tahtalı, İstanköy, Lindos ve Sünyak kaleleri de ele geçirilmiştir. Bir diğer önemli sefer ise Tunus Seferi (1534) olmuştur. Barbaros Hayreddin Paşa'nın Tunus'u fethetmesiyle Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki etkinliği artmıştır. Tunus'a hâkim olan Meylây Hasan'ın kaçması üzerine Tunus fethedilmiştir. Ancak Tunus'un fethiyle Osmanlı Devleti'nin Afrika'nın tamamına egemen olmasından çekinen Şarlken, 1535 yılında Andrea Dorya komutasındaki donanmayla harekete geçmiştir. Tunus halkının ihaneti üzerine Barbaros, Cezayir'e çekilince Şarlken, Tunus'u işgal etmiştir. Tunus, Kanuni Sultan Süleyman döneminde ele geçirilemese de II. Selim döneminde 1574 yılında fethedilmiştir. 1538'de gerçekleşen Preveze Deniz Savaşı, Osmanlı denizcilik tarihinin dönüm noktalarından biridir. Osmanlı Devleti'nin Ege ve Akdeniz'deki fetih politikaları, Avrupalı devletleri harekete geçirmiş ve Papa'nın çağrısıyla bir Haçlı ittifakı oluşturulmuştur. Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Andrea Dorya komutasındaki Haçlı donanmasını Preveze'de yenerek Akdeniz'deki Osmanlı hakimiyetini pekiştirmiştir. Osmanlı donanmasında 122 gemi bulunurken, Haçlı donanmasında yaklaşık 300 gemi bulunmaktaydı. Bu zaferle Akdeniz, Türk gölü haline gelmiştir. Preveze Zaferi'nden sonra Venedik de Osmanlı ile baş edemeyeceğini anlamış ve 1540 yılında barış istemek zorunda kalmıştır. Yapılan sulhe göre Venedik, Mora'daki Anaboli ve Malvasia'yı Osmanlı'ya verecek, Dalmaçya ve Ege'de daha önce ele geçirilen yerlerdeki Osmanlı hâkimiyetini tanıyacak ve Osmanlı'ya savaş tazminatı olarak 300.000 altın verecektir. Osmanlı-İspanya mücadeleleri de bu dönemde önemli bir yer tutmaktadır. Cezayir Beylerbeyliği, Barbaros'un elinde olmasına rağmen Cezayir'i, Hadım Hasan Ağa yönetmekteydi. İspanya kralı Şarlken, Cezayir'i ele geçirmek amacıyla Andrea Dorya ile birlikte 1541'de harekete geçmiştir. Ancak Hayreddin Paşa'nın kumandayı evlatlığı Hasan Ağa'ya teslim etmesi ve Cezayir halkının da katılımıyla müdafaa dört ay sürmüş ve Şarlken başarısız olarak geri dönmüştür. Şarlken'in Fransa'ya karşı üstünlük sağlaması üzerine Fransa kralı Kanuni'den yardım istemiş, Kanuni de Barbaros Hayreddin Paşa'yı görevlendirmiştir. Barbaros, Napoli civarında Reçyo'yı işgal ettikten sonra Ostiya'ya gelmiş ve 1543'te Marsilya'ya ulaşmıştır. I. Fransuva, Osmanlı'dan Nice şehrini zapt etmesini istemiştir. Barbaros, Nice önüne gelmiş ve şehir arkadan çevrilmiştir. Nice halkının 1543'te teslim olmasına rağmen iç kale kuşatması Fransız donanmasının gevşek tavırlarından dolayı uzayınca Barbaros geri çekilmiştir. Nice etrafındaki birçok kaleyi alan Barbaros, Fransızlara teslim etmiştir. Nice kuşatmasından sonra Şarlken, 1545'te I. Fransuva ile antlaşma imzalamıştır. 1560'taki Cerbe Zaferi, Osmanlı'nın Batı Akdeniz'deki gücünü göstermiştir. Haçlı ittifakı Giovanni komutasında 1560

tarihinde Cerbe'yi kuşatmıştır. Az bir kuvvetle karşı koyamayacağını anlayan Turgut Reis, Trablusgarp'a çekilerek durumu İstanbul'a bildirmiştir. Piyale Paşa 1559'da Gazzo ve Malta arasına gelerek 1560'ta Cerbe'yi fethetmiştir. Bu muharebe Andrea Dorya'nın Preveze'de Barbaros'dan aldığı yenilgiden sonra haçlılara vurulmuş en ağır ikinci darbe olmuştur. Bununla birlikte Cerbe Zaferi, Osmanlı'nın Batı Akdeniz'den çıkarılamayacağını ispatlamış, İspanya ve müttefiklerine Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki gücünü göstermiştir. Netice itibarıyla Cerbe Zaferi, Kuzey Afrika'da Osmanlı egemenliğini pekiştirerek İspanya'ya büyük bir darbe indirmiştir. 1565'teki Malta Kuşatması ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Saray eşyalarını taşıyan bir Osmanlı gemisinin Malta korsanları tarafından zapt edilmesi, Malta'nın ele geçirilmesini hızlandıran etken olmuştur. Tacirler ve hacıları taşıyan Bostancı Başı barçasının saldırıya uğraması ise 1565'te savaşı başlatmıştır. Malta kuşatması için serdar Mustafa Paşa ile kaptanıderya Piyale Paşa görevlendirilmiştir. Turgut Reis, Sentanj hisarı hücumu esnasında şehit olmuştur. Sentelen Kalesi 17 günde alınmışsa da Malta kuşatması, kış mevsiminin yaklaşması üzerine 1565 tarihinde kaldırılmıştır. Malta kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan birincisi Turgut Reis'in, Sentelen muhasarasının yanlışı olduğunu söylemesinin anlaşılmasıdır. Sentelen muhasarasında askerin birçoğu kırılmış ve gerekli erzakların çoğu tükenmişti. Kuşatmanın uzaması bu ihtiyacı daha da artırmıştır. Ayrıca mesafenin uzak olması haberleşmeyi olumsuz etkilediği için ordunun erzak ve mühimmat sıkıntısı çektiği çok sonradan öğrenilmişti. Bununla birlikte Piyale Paşa ile Mustafa Paşa arasındaki rekabet Osmanlı'ya savaşı kaybettiren ikinci meseledir. Malta'nın alınamaması sonraki yıllarda kutsal ittifakın oluşturulmasına sebep olmuş, ittifak sonucunda Avusturyalı kumandan Don Juan'ın donanması 1571 yılında İnebahtı'da Osmanlı'yı yenilgiye uğratmıştır. Son olarak, 1566'da Sakız Adası fethedilerek Cenevizlilerin elinden alınmıştır. İzmir'in Karaburun yarımadasının karşısında bulunan Sakız Adası, Cenevizlilerin elindeydi. Fatih döneminde Sakız Adası vergiye bağlanmış olmasına rağmen zaman zaman Osmanlı'ya zarar vermekteydi. Bu nedenle Kanuni Sultan Süleyman, kaptanıderya Piyale Paşa'yı Sakız Adası'nın fethi için görevlendirmiştir. Piyale Paşa, Kocaeli Sancakbeyine Sakız için işgal emri vererek 1566 yılında kan dökülmeden Sakız Adası'nı ele geçirmiştir. Kanuni döneminde Hint Okyanusu'nda da seferler düzenlenmiştir. Bu seferlerin amacı, Müslümanlara yardım etmek ve Portekiz'in ticaret yollarını değiştirmesini engellemektir. Selman Reis, Yemen'i fethetmiş, Hadım Süleyman Paşa Aden'i ele geçirmiş, Özdemiroğlu Osman Paşa Sana'yı fethetmiştir. Piri Reis, Maskat'ı zapt etmiş ancak Hürmüz'ü kuşatırken başarısız olmuş ve idam edilmiştir. Seydi Ali Reis ise donanmayı geri getirme görevini üstlenmiş ancak fırtına nedeniyle karadan İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Hint Okyanusu Seferleri, Osmanlı'nın Akdeniz'deki ticaretini canlandırmış ancak büyük okyanuslara açılmak için uygun olmadığını göstermiştir. Bu seferler sayesinde Akdeniz'de ticaret canlanmış, Sumatra'daki Açe Sultanlığı'ndan bol miktarda baharat Kızıldeniz ve Basra Körfezi sayesinde Osmanlı'ya ve Akdeniz limanlarına taşınmıştır. Bu durum Afrika'nın güneyinden Avrupa'ya yapılan Portekiz ticaretine zarar vermiştir.

SULTAN II. SELİM II. SELİM'İN DOĞUMU ve ŞEHZADELİĞİ

II. Selim'in Doğumu, Şehzadeliliği ve Tahta Çıkışı II. Selim, 30 Mayıs 1524'te İstanbul'da doğdu. Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ikinci oğludur. Şehzade Selim altı yaşını doldurduğunda, ağabeyleri Şehzade Mustafa ve Mehmed ile beraber Atmeydanı'nda gösterişli merasimler ve eğlenceler eşliğinde sünnet edildi. 1542 yılında 18 yaşındaki Şehzade Selim Konya sancakbeyliğine görevlendirildi. Şehzade Selim, 1543 yılında ağabeyi Şehzade Mehmed'in ölümü üzerine Manisa sancakbeyliğine tayin edildi. Şehzade Selim'in Manisa sancakbeyliği sırasında buradaki faaliyetleri hakkında bazı resmî belgeler günümüze ulaşmıştır. Şehzade divânı defteri bu kayıtlar arasında öne çıkmaktadır. Şehzade Selim'in Manisa sancakbeyliği sırasında oğlu Murad dünyaya geldi (1546). 1548 yılında Safeviler üzerine yapılan sefer dolayısıyla Şehzade Selim Rumeli muhafazası göreviyle Edirne'de bulundu. 1553'te Nahçıvan Seferi'ne çağrılan Şehzade Selim, kısa sürede orduya katıldı. Bu sırada padişah Ereğli (Konya) taraflarında konaklamış iken Şehzade Mustafa'nın katli gerçekleşti. 1558 yılında Şehzade Selim'in annesi vefat etti. Hürrem Sultan'ın çocuklarından Kütahya sancakbeyi olarak görevlendirilen Bayezid ile Manisa'da görevli Selim arasında veliahtlık mücadelesi arttı. Şehzade Selim, kardeşi Bayezid'in öldürülmesinden sonra (1562) Osmanlı tahtının tek varisi oldu. Şehzade, 1562 başlarında İstanbul'a yakınlığı nedeniyle Kütahya sancakbeyi oldu. Şehzade Selim'e babası Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar Kalesi'nde vefat ettiği haberi veziriazam Sokullu Mehmed Paşa tarafından ulaştırılırdı. Haberi alır almaz yola çıkan Şehzade Topkapı Sarayı'nda kardeşi Mihrimah Sultan tarafından karşılandı. Yapılan merasimin ardından tahta oturdu (1566). Sultan II. Selim Dönemi Siyasî ve Askerî Faaliyetleri Sakız Adası'nın Fethi Stratejik konumundan dolayı 1566'da Piyale Paşa'nın emriyle harekete geçen Osmanlı kuvvetleri hiç bir mukavemetle karşılaşmadan şehri ve kaleyi ele geçirdi. Böylece, 220 yıldan beri Sakız'da devam eden Ceneviz ve Maona idaresi sona erdi ve adada Türk hâkimiyeti başladı. Sakız Adası müstakil bir sancak haline getirilip Kaptanpaşa eyaletine bağlandı. Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti 1566'da Yemen'deki Osmanlı idarecileri arasında meydana gelen ihtilaflardan yararlanan İmam Mutahhar, Aden, Sana, Teza ve Muha'yı zapt etti. Yemen'de meydana gelen iç karışıklık ve bazı bölgelerin yönetiminin yerel unsurların eline geçmesi Osmanlı Devleti için büyük bir problem idi. İmam Mutahhar'ın yeniden ayaklanması ve meydana gelen iç karışıklıklar ticarî açıdan kayıplara neden oluyordu. Kızıldeniz üzerinden Mısır'a aktarılan Hint baharatı ve Yemen kahvesinden elde edilen vergi Osmanlı için hatırı sayılır bir gelir kaynağı idi. Bu hadiseler üzerine önce Lala Mustafa Paşa daha sonra O'nun yerine Sinan Paşa Yemen'de görevlendirilerek Osmanlı hâkimiyeti yeniden tesis edildi. Yemen beylerbeyliğine atanan Behram Paşa (1570-1575) bazı kaleleri fethettiği gibi kabile şeyhlerinin itaatini sağlayarak onları etrafında topladı, adaletli uygulamaları sayesinde halkın güvenini kazandı. Mutahhar'ın ölümü üzerine isyanlar büyük ölçüde sona erdi. Sultan II. Selim döneminde Yemen meselesinin bu şekilde çözülmesi siyasî açıdan olduğu kadar ticarî bakımdan Osmanlı Devleti'ne büyük yararlar sağladı. Süveyş Kanalı Teşebbüsü Sultan II. Selim, Akdeniz'den Kızıldeniz'e bir kanal açılması hususunda gerekli keşif ve incelemelerin yapılması için Mısır Beylerbeyi'ne ferman gönderdi. Mısır Beylerbeyi'ne gönderilen emirde kanal yapımı için mimar ve mühendis görevlendirilip Akdeniz ile Süveyş Denizi arasında kanal yapımına imkân olup olmadığı, kanalın muhtemel uzunluğu ve yanaşır kaç geminin hareket edebileceğinin araştırılması ve keşif raporunun bildirilmesi yer aldı. II. Selim döneminde Süveyş Kanalı açma fikri uygulamaya konulamadı ve bir teşebbüs olarak kaldı. Fikir düzeyinde de olsa gerek Don-Volga ve gerekse Süveyş Kanalı projeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyıldaki askerî ve siyasî politikalarının stratejik yönünü yansıtmaları bakımından önemlidir. Osmanlı-Açe İlişkileri ve Açe'ye Osmanlı Yardımı Portekiz'in saldırılarından dolayı zor durumda kalan Sumatra Adası'ndaki Açe hâkimi Alaaddin, Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istedi. II. Selim tarafından Açe Sultanı'na gönderilen nâme-i hümayûn ile yardım talebine karşılık verildi. Açe için gönderilecek yardımlar Yemen'de meydana gelen İmam Mutahhar ayaklanması nedeni ile bir müddet ertelendi. Açe'ye gönderilmesi planlanan dülger, kürekçi, kalafatçı, demirci ve madenci ustaları Yemen Seferi'nde görevlendirildi. Yemen'de vuku bulan ayaklanma nedeni ile Açe'ye yardım etmekle görevli Mısırlı tüfekçiler ve gemilerin büyük bir kısmı gecikmeli de olsa gönderildi. Gecikmeye rağmen, Açelilere kendi filolarını ve toplarını yapmayı öğretmekle görevlendirilmiş profesyonel gemi ustaları ve nalbantlar grubu gibi Açe'ye vardı. Tüm bu yardımlar Açe'nin askerî gücünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Sultan II. Selim döneminde Osmanlı-Açe ilişkileri sadece bir yardım meselesi

olarak gelişmedi aynı zamanda iki taraf arasındaki yazışmalar Açe'nin Osmanlı'ya tabi olduğunun resmen ifade edildiğini göstermektedir. Astarhan (Ejderhan) Seferi ve Osmanlı-Rus İlişkileri Osmanlı resmi belgelerinde Ejderhan Seferi şeklinde kaydedilen sefer halk arasında Ejdehan ve Kazan Seferi diye bilinmektedir. 1568 yılında Ejderhan Seferi'nin hazırlıkları yapıldı ancak sefer 1569'un bahar ayına ertelendi. Astarhan Seferi için Çerkes Kasım Bey serdar tayin edildi. 1569 yılının Temmuz ayında ordu Don Nehri boyunca yürüyüşe devam etti. Perevoloka mevkiine gelindiğinde Don-Volga nehirleri arasında kanal kazmanın topoğrafik açıdan imkânsız olduğu kısa zamanda anlaşılacaktı. Serdar Kasım Bey'in bu seferki hedefi Astarhan'dı ve Perevoloka'dan hareket eden ordu 16 Eylül 1569'da Eski Astarhan'a ulaştı. Askerî kayıpların yanı sıra iâşe ve diğer ihtiyaçların tükenmesinden dolayı Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nin Astarhan Seferi'nde istenilen sonuca ulaşamamasının sebepleri arasında lojistik sorunların yanı sıra Kırım Hanı'nın gereken desteği vermemesi öne çıkmaktadır. Astarhan Seferi'nden sonra II. Selim döneminde Osmanlı-Rus ilişkileri diplomatik ilişkiler olarak devam etti. Osmanlı-Fransız İlişkileri ve Fransa'ya Kapitülasyon Verilmesi Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın fethi için Venedik'e savaş açmaya karar vermesi üzerine Fransa-Osmanlı yakınlaşması kapitülasyon anlaşmasıyla neticelendi. Bu siyasi sebep dışında ekonomik gerekçeler de iki taraf arasında bir kapitülasyon antlaşmasını zorunlu kılıyordu. Fransa'ya verilen ilk gerçek Osmanlı kapitülasyonu 18 Ekim 1569 tarihli II. Selim dönemine ait olanıdır. Bu kapitülasyon antlaşması ile Osmanlı Devleti'nde ticaret yapan yabancılara elverişli koşullar tanındı, Venedik dışında bütün Avrupalıların Fransız bayrağı altında ticaret yapması imtiyazı verildi. Endülüs Müslümanlarına Yardım İspanyol zulmünden dolayı zor durumda kalan Endülüs Müslümanlarını temsilen bir heyet Sultan II. Selim'den yardım talebinde bulundu. Sultan II. Selim Endülüslü Müslümanların talebine çok duyarlı davrandı. Bu konudaki duyarlılığı hem Endülüs Müslümanlarına hem de Cezayir Beylerbeyi Ali Paşa'ya gönderilen yazılardan anlaşılabilir. II. Selim Kıbrıs'ın fethinden sonra bölgeye daha fazla yardım göndermeyi planlarken İnebahtı'da Osmanlı donanmasının ağır bir yenilgiye uğraması Endülüslü Müslümanlara yardıma engel olmuştur. Kıbrıs Adası'nın Fethi ve İskânı Osmanlı donanması Kıbrıs Seferi için İstanbul'dan üç filo halinde denize açıldı. 9 Eylül 1570'da Lefkoşa fethedildi. Lefkoşa'nın ele geçirilmesinden sonra Magosa kuşatması başladı. Ağustos 1571'de Magosa Osmanlı Devleti'ne teslim edildi. Kıbrıs Adası'nın tamamıyla fethinden sonra Kıbrıs, müstakil bir beylerbeylik haline getirildi, beylerbeylik görevi Muzaffer Paşa'ya verildi. Magosa, Girne ve Baf beylerbeyliğe bağlı müstakil sancak haline getirildi ve adaya yakın olan İç-il, Tarsus ve Sis sancakları da yeni kurulan bu beylerbeyliğe bağlandı. Fethi müteakiben Kıbrıs Adası'nın tahrir ve iskânı için gerekli adımlar atıldı. Bu faaliyetler sonucunda başta Karaman olmak üzere Antalya, Adana, Alaiye, Manavgat, Bozok'tan sürgün yöntemiyle Türkmen nüfus Kıbrıs'ta iskân edildi. Osmanlı-Venedik İlişkileri ve İnebahtı (Lepanto) Deniz Savaşı İnebahtı Deniz Savaşı, Osmanlı tarihçilerinden bazıları tarafından Sığın Donanma Savaşı şeklinde adlandırılmıştır. Osmanlı denizcilik tarihinde yenilgiyle sonuçlanan ve donanma kaybedilen ilk büyük savaş (17 Cemâziyel-evvel 979/7 Ekim 1571) olarak kabul edilir. 7 Ekim 1571'de Preveze karşısında meydana gelen savaş gün boyu devam etmiş ve Osmanlı donanmasının yenilgisiyle sonuçlandı. Kapdan-ı derya Ali Paşa ve çok sayıda komutan ve asker hayatını kaybederken, Osmanlı donanmasının önemli bir bölümü kaybedildi. Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa, savaş sırasındaki mücadelesi ve düşman gemilerine verdiği zarardan başka kendi komutasındaki gemileri kurtarmayı başardı. Donanmanın Yeniden İnşası Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ve Kapdan-ı derya Kılıç Ali Paşa öncülüğünde çalışmalara başlandı. Birçok tersanede gemiler inşa edilmesi ve gemi inşası için gerekli olan malzemenin temini için her tarafa Padişah tarafından hükümler gönderildi. Sultan II. Selim'in emriyle 1571 yılının Kasım ayında başlatılan donanma inşa faaliyetleri sonucunda hazırlanan iki yüz elli kadirga ile Rumeli ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde inşa edilen üç yüz çekdiriden mürettep Osmanlı donanması 13 Haziran 1572'de (H. 1 Safer 980) Cezayir Beylerbeyi ve Kapdan-ı derya Kılıç Ali Paşa komutasında sefere çıktı. Bu sefer Osmanlı donanmasının eskisinden daha güçlü olduğunu göstermeye yönelik idi. Osmanlı-İspanya İlişkileri ve Tunus'un Fethi Tunus'un İspanyolların kontrolüne girmesi ve yaşanan son gelişmeler üzerine II. Selim Tunus üzerine yeni bir sefere çıkılmasını emretti. İspanyol taraftarı Hafsî ailesi Osmanlılar için bölgede istikrarsızlığın temel sebebi idi. Bu aileden kaynaklanan sorunları çözmek ve Tunus'un zabtı için vezir Sinan Paşa ve kaptan-ı derya Kılıç Ali Paşa görevlendirildi. 12 Eylül 1574'de Tunus, Halkü'l-Vâdî, Babülbahir ve Sen Jak istihkâmları tamamen Osmanlı hâkimiyetine girdi. Esir alınan Muhammed Hafsî, İspanyol komutan Serbelloni İstanbul'a getirildi. Tunus'un Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte 250 yıllık Hafsî hanedanı ortadan kalkmış oldu. Mimari Eserleri II. Selim gerek şehzadeliği ve gerekse hükümdarlığı zamanında pek çok eser inşa ettirdi. Bu eserlerden bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Şehzadeliği döneminde inşa ettirdiği eserler arasında Sultaniye-Karapınar Sultan Selim Külliyesi ve Konya Sultan Selim İmareti öne çıkmaktadır. Hükümdarlığı döneminde inşa ettirdiği eserler arasında; Kanunî Sultan Süleyman Türbesi, Edirne Selimiye Külliyesi, Yalnızgöz Köprüsü, Bursa Muradiye Mustafa-i Cedid Türbesi ve İstanbul'da Yahya Efendi Tekkesi yer almaktadır. Bu eserlerin dışında Lefkoşa'nın fethinden sonra harap durumda bulunan Saint Sophia Katedrali, Sultan II. Selim'in emriyle aynı yıl çeşitli onarımlar ve eklentilerle (iki minare, minber, mihrap) Ayasofya

adıyla camiye çevrilmiştir. Caminin adı 1954'te Selimiye olarak değiştirilmiştir. II. Selim kendi inşa ettirdiği eserlerin dışında babası döneminden yarım kalan eserlerin tamamlanmasını da sağlamıştır. Büyükçekmece Köprüleri (İstanbul), Süleymaniye Külliyesi/Tekkesi (Şam) bu eserlerden bazılarıdır. Sultan II. Selim'in Ölümü ve Şahsiyeti Sultan II. Selim Aralık 1574'de vefat etti. Şehzade Murad'a haber vermek üzere Hasan Çavuş görevlendirildi ve merhum padişahın cenazesi şehzade Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın onayıyla bir müddet saraydaki buzlukta muhafaza edildi. II. Selim, İstanbul'da vefat eden ilk Osmanlı padişahıdır. II. Selim, orta boylu yassı burunlu, kumrala yakın sarışın ve gök-ela gözlü, konuşması peltekli, güçlü kudretli, heybetli idi. Sevk ve sefaya düşkün olup ordusunun başında sefere gitmeyen ilk Osmanlı padişahıdır. Selîmî mahlasıyla şiirler yazdı. Sultan II. Selim'in bilinen tek hanımı Nurbânü Sultan'dır. II. Selim'in kayıtlarda yer alan ve bilinen dört kızı İsmihan Sultan, Şah Sultan, Gevherhan Sultan, Fatma Sultan'dır. Bilinen altı erkek çocuğundan Mehmed küçük yaşta vefat etmiş diğer erkek çocukları; Osman, Mustafa, Süleyman, Cihangir ve Abdullah'dır.

SULTAN III. MURAD

Şehzadelik Dönemi 1546 yılında Manisa'da doğdu. Babası Sultan II. Selim, annesi Venedik asıllı Nurbânû Sultan'dır. Nurbânû Sultan'ın asıl adı Cecilia Venier olup, Nicolo Venier ile Violante Baffo'nun kızı idi. Şehzâde Murad'a ilk önce Aydın ili sancakbeyliği tevcih edildi. Ancak 1558'de Selim'in Konya'ya sancakbeyi olarak görevlendirilmesinden dolayı şehzade Murad'a Akşehir sancakbeyliği görevi verildi. 1562'de babası şehzade Selim'in tahtın tek varisi sıfatıyla Kütahya sancakbeyi olarak atanması üzerine şehzade Murad on iki yıl devam edecek olan Manisa sancakbeyliği görevine başladı. Tahta Çıkışı Sultan II. Selim'in vefatı üzerine Aralık 1574'te III. Murad'ın cülusu ilan edildi. Hükümdarlığının ilk zamanlarında devlet işleriyle yakından ilgilenen III. Murad, sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın tecrübesinden yararlanmak için O'nu görevinde kalmasını uygun görmeye birlikte mühim görevlere Manisa'dan gelen kapı halkı arasından kişileri atadı. Sokullu Mehmed Paşa'nın Ölümü ve İktidar Mücadelesi Doğuda Osmanlı-Safevî mücadelesi devam ederken Osmanlı başkentinde ise Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa suikast sonucu hayatını kaybetti. Sokullu Mehmed Paşa konağında ikinci divanını akdettiği sırada divana gelen derviş kılığında bir şahıs arzuhal verecekmiş gibi yapıp koynundan bir hançer çıkararak sadrazamın kalbine sapladı. Ağır yaralanan yaşlı sadrazam kısa bir süre sonra vefat etti (12 Ekim 1579). Sokullu Mehmed Paşa'ya düzenlenen suikast olayında saraydaki rakiplerinin rolü bulunduğu bilinmektedir. Şehzade Mehmed'in Muhteşem Sünnet Düğünü Sultan III. Murad, oğlu Mehmed için büyük bir sünnet şöleni düzenledi. Osmanlı tarihindeki en uzun süreli, abartılı ve en gösterişli düğün olarak kaydedilmiştir. 1582'nin Mayıs ayının sonlarında başlayan düğün hazırlıkları ve şenlikler Temmuz ayına kadar devam etti. Düğün organizasyonuna ehemmiyet verildi ve düğün için çok sayıda bürokrat ve memur görevlendirildi. Sultan III. Murad'ın oğlu Mehmed, 8 Temmuz 1582'de sünnet edildi. Sünnet işlemi Vezir Cerrah Mehmed Paşa tarafından gerçekleştirildi. Cerrah Mehmed Paşa'ya padişah ve Mehmed'in validesi tarafından para ve çeşitli hediyeler verildi. Bu gecenin ansına atılan fişeklerin ve yapılan ışık gösterilerinin bir benzeri daha önce görülmemiştir. İki aya yakın devam eden şenlik ve gösteriler sipahi ve yeniçerilerin kavgasından dolayı 24 Temmuz 1582'de sona erdi. Osmanlı-Safevî ilişkileri I. Tahmasb'ın zehirlenerek ölümünden (1576) sonra Safevîler arasında iç karışıklıklar başladı. Safevîlerin Anadolu'ya yönelik siyasî ve dinî faaliyetlerinin artması, sınırda iki tarafın ümerasası arasındaki vuku bulan çatışmalar ve ilticalar Osmanlı Devleti ile Safevîler arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Sokullu Mehmed Paşa'nın padişahı seferden vazgeçirme çabaları sonuç vermedi. Savaş kararıyla birlikte serdarlık vazifesi Nisan 1578 Lala Mustafa Paşa'ya verildi. Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Çıldır taraflarında yapılan muharebede başarı kazandı ve Çıldır, Vale, Yenikale, Tümü, Hirtiz ve Ahılkelek ele geçirildi. Ordu 24 Ağustos 1578'de Tiflis'e girdi. Koyun Geçidi Muharebesi'nde (9 Eylül 1578) Osmanlı ordusu kesin bir başarı kazandı ve böylece Gürcistan ve Şirvan çevresi Osmanlı hâkimiyetine girdi. Osmanlı-Safevî savaşları devam ederken Lala Mustafa Paşa'nın yerine yeni serdar ve sadrazam olarak Koca Sinan Paşa tayin edildi (1580). Osmanlılar ile Safevîler arasında Baştape civarında meydana gelen ve gece de devam ettiğinden dolayı Meşale Savaşı olarak adlandırılan muharebelerin sonunda Osmanlılar büyük başarılar elde etti (Mayıs 1583). Özdemiroğlu Osman Paşa gösterdiği başarıların karşılığını fazlasıyla aldı ve sadrazam olarak atandı (28 Temmuz 1584). Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa 1585'de Şark seferiyle görevlendirildi. Yüz bini aşan bir ordu ile hareket eden Özdemiroğlu, iki günlük savaş ve sokak muharebelerinden sonra 22-23 Eylül 1585'de Tebriz'e girdi ve şehri teslim aldı. Özdemiroğlu Osman Paşa hastalanıp vefat etmesiyle (29 Ekim 1585) ordunun sevk ve idaresinde sorunlar meydana geldiye de Ferhad Paşa'nın 1586'da ikinci defa serdar tayin edilmesinden sonra Tebriz'de yeniden kontrol sağlandı. Safevîler üzerine devam eden taarruzlar sonucunda 1 Eylül 1588'de Gence ele geçirildi. Osmanlı Devleti ile Safevîler arasında yapılan sulh müzakerelerinin ardından 1590 yılında antlaşma imzalandı. Tebriz, Azerbaycan'ın Tebriz mıntıkası Karabağ, Gence, Kars, Tiflis, Şehrizar, Nihavend ve Luristan tarafları Osmanlılara kaldı. İran uleması tarafından ilk üç İslâm halifesi Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile Hz. Peygamber'in eşi Hz. Ayye hakkında söylenen ve halka telkin edilen kötü ve çirkin sözlerin (teberrilik) sona erdirileceği hususunda Safevî hükümdarı Şah Abbas'dan güvence alındı. Osmanlı-İngiliz Münasebetleri Haziran 1580'de Sultan III. Murad tarafından kraliçeye gönderilen ahidnâme, bütün İngiliz tüccar ve gemilerinin Osmanlı topraklarında ticaret yapmasına izninin yanı sıra, İngiliz esirlerin serbest bırakılacağı gibi hükümleri içerir. 1580 tarihli İngilizlere verilen ahidnâme Osmanlı padişahı tarafından İngiltere kraliçesine verilen tek taraflı bir ahidnâmedir.

Fransa'dan sonra çeşitli imtiyazları ihtiva eden kapitülasyonlar İngilizlere de tanınmış oldu. Osmanlı-Lehistan İlişkiler Osmanlı-Lehistan münasebetleri XIV. yüzyılın sonlarında Jagiellon hanedanı zamanında başladı. Lehistan'da kralların seçimle belirlenmeye başladığı 1572'den sonra dönemin Osmanlı sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa Lehistan siyasetine müdahale ederek kendi desteklediği adayı tahta çıkarmayı başardı. Osmanlı-Habsburg Mübasetleri Sultan III. Murad döneminde 1590'da Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasındaki muahede sekiz seneliğine yenilendi. Aradaki antlaşmaya rağmen savaş taraftarı Osmanlı askerî bürokrasinin tutumundan dolayı iki devlet arasında sona erdi. Bosna taraflarından sınır çatışmaları ve bilhassa Bosna Valisi Telli Hasan Paşa'nın Habsburg topraklarına yaptığı akınlar aradaki antlaşmanın bozulmasına yol açtı. Savaş kararıyla birlikte 1593 yılının Temmuz ayının sonlarında serdar Koca Sinan Paşa komutasındaki ordu İstanbul'dan hareket etti. Sadrazam Koca Sinan Paşa komutasındaki ordu mücadeleyi sürdürürken Papa'nın da teşvikiyle Osmanlı Devleti'ne tabi Eflak, Boğdan ve Erdel voyvodaları ve Kazaklar, II. Rudolf ile ittifak yaptı. Bu sırada Osmanlı padişahı III. Murad vefat etti ve yerine oğlu III. Mehmed tahta çıktı (1595). Osmanlı-Portekiz ve İspanya Münasebetleri Sultan III. Murad döneminde Osmanlı Devleti, Portekiz ve İspanya yayılcılığına karşı askerî ve diplomatik mücadelesini sürdürdü. Osmanlı taraftarı olan Fas sultanını değiştirmek üzere harekete geçen Portekiz Kralı Don Sebastiyân'a karşı Osmanlılar, Sultan Abdülmelik'e yardım gönderdi. 4 Ağustos 1578'de Vadiüsseyl (Kasrülkebir) Savaşı'nda Portekizliler mağlup edildi. 1578'de meydana gelen Vadiüsseyl Savaşı "Üç Kral Muharebesi" olarak da bilinmektedir. Portekiz'in mağlup edildiği bu savaştan sonra Fas, Osmanlı himayesini kabul etti. Tunus Seferi'nde (1574) Osmanlılar, İspanyollar ve yerel güçlere karşı başarılı mücadele verdi. Kazanılan başarıların ardından Tunus'da Osmanlı idaresi tesis edildi. 1585-86 Tağşişi 1585-86 tağşişi Osmanlı para tarihinde gümüş para olan akçenin ayar ve ağırlığının büyük ölçüde değiştirildiği bir hadisedir. 1580'lerin başında 100 dirhem gümüşten 450 akçe kesilirken, tağşişten sonra 1586'da 850 akçe kesilmeye başlandı. Bu durum akçenin gümüş içeriğinin %44 azalmasına neden oldu. Beylerbeyi Vakası (1589) 1589 yılında, maaşlarının züyuf akçe ile ödendiği bahanesiyle kapıkullarının ayaklanması, akabinde bazı devlet görevlilerin asilere teslim edilmesi ve bir kısım bürokratların görevden alınmasıyla neticelenen bir hadisedir. Sakarya Nehri'nin İzmit Körfezi ile Birleştirilmesi Projesi İlk defa Kanunî Sultan Süleyman döneminde gündeme gelen İzmit Körfezi'nin Sapanca Gölü'ne ve buradan Sakarya Nehri üzerinden Karadeniz ile birleştirme projesi Sultan III. Murad zamanında tekrar ele alındı. Kazı çalışmalarına başlandıysa da Sinan Paşa'nın rakiplerinin O'nun aleyhinde yürüttüğü olumsuz tezvirat padişah üzerinde etkili oldu. Sultan III. Murad'ın emriyle bu proje durduruldu. Eserleri (Edebî ve Mimarî) Sultan III. Murad, edebiyat ve şiire meraklı bir padişah idi. Sultan III. Murad bin altı yüz kadar gazel yazdı. Osmanlı hânedanı içinde şiir olarak en fazla eser meydana getiren padişahlardan birisidir. Muradî Divânı, gazellerden müteşekkil hacimli bir eserdir. III. Murad'ın bir başka eseri tasavvufî konuları muhtevi Fütuhâtü's-Sıyam'dır. Esarnâme adlı eseri ise Şeyh Semsettin Sivasî tarafından şerh edilmiştir. II. Selim döneminde başlayan Haram-ı Şerif'teki inşa, tamir ve tezyin işi vefatından sonra oğlu Sultan III. Murad zamanında da devam etti. III. Murad Mescdi-i Haram'ın bazı kısımlarını tamir ettirdi, suyollarının temizliğini yaptırdı. Mekke ve Medine'de birer medrese, büyük bir imaret, mektep ve zaviye yaptıran Sultan III. Murad Hz. Peygamber'in Medine'deki evinin eskiyen halılarını Menemen halısıyla değiştirip, Hz. İbrahim'in makamının damını kendi parasıyla tamir ettirdi. Surre alayları vesilesiyle Mekke ve Medine'ye her yıl yardımlar gönderilmesi de O'nun döneminde 29 Mayıs 1591'den itibaren tekrar edegelen bir gelenek halini aldı. Sultan III. Murad Manisa'da sancakbeyi olarak görev yaptığı sırada burada cami ve zaviye inşa ettirdi. Tahta çıktıktan sonra bu caminin büyütülmesine izin verdi. Muradiye Külliyesi olarak bilinen bu yapı 1583'de bizzat Mimar Sinan tarafından planlandı. Külliyenin inşası 1593 yılına kadar sürdü. Sultan III. Muradın Ölümü ve Şahsiyeti Sultan'ın hastalığı sırasında hekimler çeşitli tedaviler uygulasa da bu tedavilerden olumlu bir netice alınmadı. Sultan III. Murad 17 Ocak 1595 tarihinde vefat etti. Cenaze namazını şeyhülislam Bostanzâde Efendi kıldırdı. Ayasofya Camii yakınında babası Sultan II. Selim Türbesi bahçesinde hazırlanan kabre defnedildi.

SULTAN III. MEHMED DÖNEMİ

Şehzadeliik Dönemi Osmanlı tarihinde 1595-1603 yıllarında padişahlık yapan III. Mehmed, 1566 yılında Manisa'da doğdu. Babası Sultan II. Murad, annesi Arnavut asıllı Safiye Sultan'dır. 1582 yılında iki aya yakın süren muhteşem sünnet düğünü ve eğlencelerle sünnet edildi. Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü Osmanlı tarihinde o zaman kadar yapılan şenliklerin en uzun süreli, en gösterişli ve en çok masraf yapılan düğünü olarak kaydedilmiştir. Şehzade Mehmed'in Manisa Sancakbeyliği Şehzade Mehmed, muhteşem ve görkemli bir sünnet düğünüden sonra hemen sancağa gönderilmedi. 1583 yılının sonlarında hocası Nevâlî Nasuh Efendi, lalası Ali Bey, nişancısı Tekeli Mehmed Çavuş, baş rûznâmçecisi Hüsambeyzâde başta olmak üzere çok sayıda görevli ile birlikte şehzade sancağı olarak öne çıkan Saruhan (Manisa) sancakbeyliği görevine gönderildi. Tahta Çıkışı Sultan III. Murad hastalık sonucunda 17 Ocak 1595'de vefat etti. Padişahın hastalığı gizli tutulduğu gibi vefatı da aynı şekilde herkesten gizlendi. Sultan vefat etmeden önce Manisa'da bulunan oğlu Mehmed'e haber vermek üzere bostancıbaşını görevlendirdi. Bostancıbaşı Ferhad Ağa, padişahın vefat haberini ulaştırınca Şehzade Mehmed, hocası Lala Mehmed Paşa başta olmak üzere Manisa'da birlikte çalıştığı devlet adamları ile İstanbul'a hareket etti. Şehzade Mehmed'in İstanbul'a gelişiyle (27 Ocak 1595) birlikte padişahın vefat ettiği ilan edildi. Cuma namazından sonra Osmanlı tahtına cülus eden Sultan III. Mehmed'e biat edildi. Osmanlı-Habsburg Mübasebetleri Sultan III. Mehmed tahta çıktığında Osmanlı-Habsburg mücadelesi tüm şiddeti ile devam ediyordu. Sultan ilk olarak Sadrazam Ferhad Paşa'yı Osmanlılara karşı isyan Eflak voyvodası üzerine görevlendirdi. Ancak Ferhad Paşa başarılı olamayınca yerine sadaret makamına Sinan Paşa'yı getirdi. Sinan Paşa Eflak voyvodasına karşı başarı kazandı ve Eflak'ın büyük bir bölümünü ele geçirdi. Ancak Sinan Paşa'nın Eflak Seferi dönüşünde yaptığı büyük bir hata Osmanlı Akıncı birliğinin sonunu hazırladı. Ekim 1595'de Yergöğü civarında ordunun köprü'nün geçi sırasında Eflak voyvodası Mihail'in ani saldırısı ile dağılık durumdaki Osmanlı ordusu büyük zarar gördü. Tuna Nehri'nin öte yakasındaki Akıncı kuvvetlerinin önemli bir kısmı hayatını kaybetti. Bu faciadan sonra Akıncı Ocağı bir daha da toparlanamadı. Eğri Seferi ve Haçova Meydan Muharebesi (1596) Sefer hazırlıklarının ardından 20 Haziran 1596'da III. Mehmed ordunun başında İstanbul'dan hareket etti. 12 Ekim 1596 tarihinde kalenin vire ile teslimi ve kalede bulunanlara her hangi bir zarar verilmemesi hususunda anlaşmaya varıldı. Eğri'nin fethini müteakiben Habsburglarla mücadeleler devam ederken Sultan III. Mehmed İstanbul'a dönme arzusunda idi. Bu sırada Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Rudolf'un kardeşi Maksimilyan ile Erdel voyvodası Sigismund Bathori komutasında Leh, Çek, Macar, Frenk ve İspanyollardan oluşan Haçlı ordusunun Eğri yakınlarına kadar ulaştığı haber alındı. 25 Ekim'de başlayan muharebede birleşik Haçlı ordusu bütün gücüyle padişahın bulunduğu merkez kuvvetleri üzerine saldırdı. Osmanlı ordusu dağıldı ve savaş düzenini neredeyse kaybetti. Habsburg kuvvetleri ise savaşı kazandıkları düşüncesi ile eşyaları ve hazineyi yağmalamakla meşgul idi. Çadırların arasında dolaşmaya başlayan ve savaş düzeni ve disiplinini kaybeden Habsburg ordusuna karşı harekete geçen Osmanlı geri hizmet birliklerinden seyisler, açıcılar, deveciler vs. Osmanlı ordusunun yeniden toparlanmasını sağladı. Bunun sonucunda savaşı kaybeden Osmanlı ordusu rakibinin savaşı kazandık düşüncesiyle zafer sarhoşu şeklinde hareket etmesi ve savaş disiplinini yitirmesinden istifade ile savaşı kazandı. Haçova Savaşı Sonrası Osmanlı-Habsburg Savaşları 1600 yılında Boboçça Kalesi Murad Paşa, Kanije Kalesi ise Tiryaki Hasan Paşa tarafından fethedildi. 1602 yılında sadrazam Yemişçi Hasan Paşa İstolni Belgrad'ı geri almayı başardı. Osmanlı-Habsburg savaşları Sultan III. Mehmed'in ölümünden sonra oğlu I. Ahmed döneminde devam etti. Celalî İsyancılar Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılda Sultan I. Selim döneminde başlayan ve XVII. yüzyılda da devam eden isyanlar Celalî isyanları diye adlandırılmıştır. XVI. yüzyılın sonlarında yeniden başlayıp XVII. yüzyılda devam eden ve Anadolu'yu adeta yangın yerine çeviren isyanların siyasî, iktisadî, askerî, ictimai ve idarî pek çok nedeni söz konusudur. İlk Büyük Celalî: Karayazıcı Abdulhalim İsyanı Karayazıcı Abdulhalim, sekban yazıcısı, subaşılık, mütesellimlik gibi farklı görevlerde bulundu. Son olarak bağlı olduğu sancakbeyinin görevden alınması sonucunda kapı halkından olan Karayazıcı açıktaki kaldı ve bu durumu kabullenmedi (1598). Anadolu'da bulunan çetelerden birisine katıldı ve kısa sürede çete liderliğine yükseldi. Karayazıcı üzerine Sinan Paşazade Mehmed Paşa sevk edildi (1599). Mehmed Paşa'ya karşı tutunamayıp Urfa Kalesi'ne sığınan Karayazıcı adeta bir padişah gibi hareket etmeye başladı. isyanını sürdüren Karayazıcı'yı kontrol altına almak için görev teklif edildi ve Amasya sancakbeyliği verildi. Karayazıcı Haziran 1600'de Amasya sancakbeyliği görevine başladı. Ardından

görev yeri Çorum sancağı olarak değiştirildi. Ancak Karayazıcı defalarca affedilmesine ve kendisine önemli görevler verilmesine rağmen eski alışkanlığını devam ettirdi. Elbistan yakınlarında Karayazıcı mağlup edildi ve Canik Dağları'na kaçmak zorunda kaldı. 1602 yılında Karayazıcı'nın öldüğü haberi İstanbul'a ulaştı. Deli Hasan İsyanı Karayazıcı Abdulhalim'in kardeşi olan Deli Hasan, onun ölümünden sonra Celalilerin reisi olarak öne çıktı. Deli Hasan 1602 yılının Ağustos ayında üzerine gönderilen Hüsrev Paşa'nın kuvvetlerini mağlup etti. Daha sonra Ankara'yı kuşattı. Deli Hasan'ı kontrol altına almak üzere görev verilmiş tartışmaları İstanbul'da devam ederken Deli Hasan adamlarını İstanbul'a göndererek aman diledi ve kendisine uygun bir görev talep etti. Osmanlı yönetimi Deli Hasan'ı Bosna Beylerbeyliği ile görevlendirdi. Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerinden dolayı Deli Hasan oğluyla birlikte idam edildi (1606). III. Mehmed Dönemindeki Diğer Olaylar III. Mehmed döneminde meydana gelen diğer olaylar arasında Veziriazam Ferhad Paşa'ya karşı isyan, Kira Kadın adı verilen Esperanza Malchi'nin öldürülmesi, yeniçeriler ile sipahiler arasında meydana gelen çatışma ve Şehzade Mahmud'un öldürülmesi gibi hadiseler öne çıkmaktadır. Sultan III. Mehmed'in Ölümü ve Şahsiyeti Hastalığı artan Sultan III. Mehmed 20 Aralık (bazı kaynaklarda 22 Aralık) 1603 tarihinde vefat etti. Türbesi Ayasofya Camii avlusundadır. III. Mehmed'in oğullarından Ahmed (1603-1617) ve Mustafa (1617-1618, 1622-1623) Osmanlı tahtına çıktı. III. Mehmed'in şiire meraklı olduğu Adlî mahlasını kullanarak şiirler yazdığı dönemin yazarlarını desteklediği, edebî eserlere ilgili olduğu kaydedilir. Devrin önde gelen yazarlarından Hasan Kâfi el-Akhisârî ıslahatnâme türünden kaleme aldığı eserini Sultan'a sundu. Tâlikîzâde, III. Mehmed'in ordunun başında bizzat bulunduğu Eğri Seferi'ni anlattığı eserini (Fetihnâme-i Eğri) padişah adına kaleme aldı. Selanikî Mustafa Efendi, Gelibolulu Mustafa Âlî, Hoca Sâdeddin Efendi gibi tarihçilerinin yanında Nev'î ve şair Bâkî III. Mehmed'in saltanatı zamanının önde gelen şahsiyetlerinden idi.

XV-XVI. YÜZYILLARDA OSMANLI SOSYAL YAPISI

Selçuklulardan Osmanlılara geçişte dört sosyal zümre devamlılığını sağlamaktadır. Bunlar ahiler, gaziler, abdallar ve bacılardır. Tasavvuftan kaynaklanan bu zümrelerden ahiler Anadolu'da iktisadî hayatı, gaziler askerî faaliyetleri, abdallar kültür ve eğitim faaliyetlerini, bacılar ise bütün bunların kadınlarla ilgili yönlerini teşkilatlandırmışlardır. Osmanlı sosyal hayatında hiçbir zaman bir sınıf ayırımı olmamıştır. Bunun yerine bir tabakalaşma söz konusudur. Bu tabakalaşmayı malî düşünce yönlendirmiştir. Tabakalaşmayı belirleyen ayırım yönetenler ve yönetilenlerdir. Yönetenler saraydaki yöneticiler, seyfiye, ilmiye ve kalemiye diye adlandırılan gruplarda görev alan zümrelerdir. Yönetilen grup ise halktır. Askerî zümre kendilerine tımar kesiminden, hazineden veya vakıflardan gelir ayrılan zümredir. Reaya ise üretim yapan ve vergi veren kesimdir. Yani yönetenlerle yönetilenler arasında askerî zümrenin reayanın ödediği bazı vergilerden muaf olması gibi bir fark mevcuttur. Osmanlı Toplumunda Gayrimüslimler İslâm devletlerinde (dârüİslâm) olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de vatandaş olarak Müslümanlarla beraber yaşayan başka din mensupları zimmî (ehl-i zimme) olarak nitelendirilmiştir. Zimmî, "kendisine güvence verilen, koruma altına alınan kişi" demektir. Yani devlet hak ve sorumluluklarını yerine getirmeleri karşılığında, din ve milliyetine bakılmaksızın, bir nevi vatandaşlık sözleşmesi yaparak, koruması altındaki zimmînin din, vicdan, mal ve namusunu korumayı taaddüt etmiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan zimmîler, Musevîlik ve Hıristiyanlık dinlerine mensuptular. Gayrimüslimler ile devlet arasındaki hukukun şekillendirilmesini büyük ölçüde Fatih Sultan Mehmed yapmıştır. Osmanlı Devleti'nde Sosyal Hareketlilik ve İskân Siyaseti Bir toplumun ülke içerisinde bir yerden başka bir yere göç etmesine yatay hareketlilik denir. Osmanlı Devleti'nde sıklıkla yatay hareketlilik olmuştur. Bir ülkede yaşayan insanların yaşadığı yerin değil, sosyal statüsünün ve sosyal sınıfının değişmesine dikey hareketlilik denir. Osmanlı Devleti'nde reayadan (yönetilen) bir kişi çalışarak askerî (yöneten) sınıfa geçebilmiştir. Ya da yöneten sınıftan kanunlara aykırı davranan bir kişinin görevine son verilerek reaya sınıfına geçmesi sağlanmıştır. Bu örnekler dikey hareketlilik olduğunun göstergesidir. Osmanlı sosyal yapısının temelini oluşturan bir diğer unsur iskândır. Osmanlı Devleti sosyal yapının temelini oluştururken kendine has bir iskân siyaseti takip etmiştir. Yerleşik hayatta sosyal yapının temel unsurunu şehirli ve köylüler oluşturmuştur. Hiçbir zaman şehirlilik ve köylülük arasında çok katı bir çerçeve bulunmamıştır. Bunların dışında Osmanlı toplumunda yarı göçebe durumunda konar-göçer bir halk kitlesi de asırlarca belirli kanunlar çerçevesinde yaşamıştır. Osmanlı Cemiyeti'nde Eğitim ve Medreseler Osmanlılarda ilk medrese 1330'da Orhan Gazi tarafından İznik'te yaptırılmıştır. İlk müderris de Davud-i Kayserî'dir. İznik medresesine Kozluca köyü ve İznik'te birtakım evler vakfedilmiştir. Orhan Gazi ayrıca Bursa ve Bilecik'te Orhan Camii yanında bir medrese daha yaptırmıştır (1335). Daha sonra gelen Osmanlı hükümdarları ve devlet adamları da muhtelif kentlerde medreseler yaptırmıştır. Mesela; Sinan Paşa ve Saruca Paşalar Edirne'de, I. Bayezid Alaşehir, Balıkesir ve Amasya'da, I. Mehmed ve II. Murad Amasya'da, II. Mehmed, I. Süleyman İstanbul'da medreseler yaptırmıştır. Bunların içinde iki meşhur medrese vardır. Bunlar Sahn-ı Seman ve Sahn-ı Süleymaniye medreseleridir. Dinî Yapı Devletin takip ettiği denge siyaseti sayesinde din ve mezhep farklılıkları toplumsal bir çatışma sebebi olmaktan çıkarılmış ve birlikte yaşamak için bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Genel olarak bakıldığında Osmanlı toplumunda Sünnî anlayışın hakim olduğu ve devletin kurumsal yapısının da buna göre şekillendiği görülmektedir. Osmanlı tebaası içinde önemli bir yeri olan Hıristiyanlar, Yahudiler ve diğer din mensupları cemaat yapısı içinde kendi dinî liderlerine tâbi idiler. Osmanlı Devleti'nin dini alana müdahale etmeme konusundaki tavrı sayesinde gayrimüslim unsurlar dinî faaliyetlerini tam bir serbestlik içinde icra etme imkânına sahipti. Osmanlı Devleti'nde padişaha vekâleten İslâm'ı ve Müslümanları temsil eden en yüksek makam şeyhülİslâmlıktır. Toplumun dinî hayatına yön veren mekânlar olan mescid, cami, tekke ve zaviyeler vakıfların mütevellileri tarafından yönetilmiştir. Camilerde vaizlik, imamlık, müezzinlik gibi görevlerden başka dersîamlık, hatiplik, kürsü gibi vazifelerde ihdas edilerek çok yönlü bir din hizmeti sunulmuştur. XV-XVI. YÜZYILLARDA OSMANLI EKONOMİ YAPISI Osmanlı İktisadî Sisteminin Temel İlkeleri Klasik dönemde Osmanlı Devleti'nin iktisadî yaşamla ilgili almış olduğu kararlarda etkili olan ve iktisadî dünya görüşünü yansıtan üç temel prensibi olmuştur. Bu prensipler; Provizyonizm, Tradisyonizm ve Fiskalizm başlıkları altında incelenmektedir. İaşecilik ilkesine göre iktisadın öncelikli amacı, vatandaşların ihtiyacını karşılamak olmalıdır. Bununla birlikte üretilen mal ve hizmetlerin mümkün olduğu kadar

bol, nitelikli ve ucuz olması bu ilkenin temel esasını oluşturmaktadır. Gelenekçilik ilkesi iki temel özelliğe dayanmaktadır. Birincisi geçmişteki tecrübelerin Osmanlı değerlerine uygun olması halinde kendine uygulama alanı bulmasıdır. Diğer ise toplumsal ve ekonomik ilişkilerde teşekkül eden dengeleri imkân çerçevesinde koruma ve değişimleri önleyerek kadim olana dönme iradesinin ortaya koymasıdır. Osmanlı Devleti'nin iktisatla alakalı kararlarına yön veren üçüncü prensip, hazine gelirlerini mümkün olduğu kadar üst seviyeye çıkararak, ulaşılmış olduğu bu seviyenin altına inmesini engelleyen fiskalizm prensibidir. Osmanlı Tımar Sistemi Osmanlı malî sisteminde devletin tarımdan elde edeceği gelirin büyük bir kısmı tımar kesimi içerisinde belli gider alanlarına tahsis edilmekteydi. Buna göre devlet, ziraattan alacağı vergiyi, kendisi almayarak, doğrudan doğruya büyük bir kısmı asker olan tımar sahiplerine bırakıyordu. Tımar, Selçuklu ikta sisteminin bir devamıdır. Bunun esası, devlet mülkiyeti (rakabe) altındaki toprakların yine birer devlet memuru olan ve maaşlarını tımarlarının gelirlerinden (vergi) bizzat alan sipahilerin gözetiminde, kullanım (intifa) hakkına sahip köylüler tarafından işletilmesidir. Bir başka açıdan tımar, "geçimlerini sağlamak veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsil yetkisi ile birlikte tahsis edilmiş, çoğunluğu toprak olan vergi kaynaklarına" verilmiş isimdir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan herhangi bir yerin tahriri yapıp buradaki vergi gelirleri belirlendikten sonra bu gelirler değişik büyüklükteki parçalara ayrılarak ilgili şahısların statülerine göre dirlik olarak tevcih edilmektedir. Tımar sistemi içerisinde yer alan bu dirlikler gelir durumuna göre has, zeamet, tımar olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Mukataa Sistemi ve İltizam Mukataalar maden ocağı, gümrük, tuzla, dalyan, darphane vs. gibi gelir kaynaklarının tamamına verilen addı. Osmanlı Devleti'nde mukataalar, birkaç şekilde idare edilmişlerdir. Bunlardan biri mukataanın, devlet tarafından tayin edilmiş olan ve devletten maaş alan memurlar tarafından idare edilmesidir ki, bu memura emin, idare şekline ise emanetle idare adı verilir. İltizamı alacak çıkmaması hâlinde veya iltizama verilmeden önce mukataanın gelirinin tespiti için bu yola başvurulur. Emanetle idarede, mukataanın geliri, memur, hademe, vs. maaşları, kira, yakıt, tamir, vs. masraflar çıktıktan sonra kalan kısımır. Bu hâsılat ya merkeze gönderilir veya merkez tarafından emredilen yere transfer edilerek mahsubu yapılırdı. İltizamla idarede ise mukataanın işletme hakkı, genellikle üç yıllık bir süre için arttırma ile satışa çıkarılır ve en yüksek meblâğı ödemeyi kabul edene verilir. Osmanlı Maliye Teşkilatı Osmanlı klasik döneminde defterdarlık kurumu Osmanlı malî teşkilatının idarecisidir. Osmanlı maliyesi gelirlerin toplandığı ve masrafların yapıldığı çeşitli kalemlerden yani bürolardan meydana gelmişti. Klasik dönem Osmanlı maliyesi kalemleri hazineye bağlı ve defterdara bağlı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren tek bir devlet hazinesine sahipti: Hazine-i Amire. Malî yapının sınırları dâhilinde merkezde devlet hazinesine girmesi gereken gelirler bu hazinede toplanırdı. Başta kapı kulu ocakları ve saray masrafları olmak üzere belirlenmiş harcamalar bu esas hazineden karşılanırdı. İç Hazine ve bağlı fonları ise birer ihtiyat hazinesi durumundaydı. Osmanlı Arazi Sistemi Osmanlılar İslâm arazi hukukunu temel alarak kendileri araziye beş kısma ayırmışlardır. Bunlar; Arazi-i Memlûke (Mülk Arazi) Mülk topraklardır. Bütün tasarruf hakkı sahibine aittir. Miras bırakabilir, satabilir, hibe edebilir, vakf edebilir. 4 kısma ayrılır; 1-Köy ve kasaba içinde veya çevresindeki iskân edilebilir yerler. 2-Aslen miri arazi iken sonradan mülk olan yerler. 3-Öşür topraklar 4-Haraci topraklar Arazi-i Mevkufe (Vakıf Arazi) Vakıf topraklardır. Bu toprakların gelirleri, dini, ilmi ve sosyal müesseselere tahsis edilmektedir. Vakıf reayası öşür ve rüsumlarını vakıf mütevellisine verir, o da vakıfnameye göre harcama yapar. İki çeşittir; a) Sahih Vakıf; Mülk araziden vakfedilene denir. b) Tahsisat kabilinden vakıf; Miri araziden vakfedilene denir. Arazi-i Metrûke (Terk Edilmiş Arazi) Amme yararına terk edilmiş arazidir. Aslen mirî araziden olup, hiç kimsenin tasarruf veya mülkiyetine girmez. Yollar, köprü ayakları, sulama kanalları, otlaklar, meralar, çayırıklar bu nevi arazilerdendir. Arazi-i Mevat (İşe yaramayan Arazi) Bir işe yaramayan arazidir. Aslen mirî araziden olup, kimsenin tasarrufunda değildir. Ancak, ihya karşılığı bir kimsenin tasarrufuna verilebilir. Mesela; taşlık bir tarla ihya edilirse edenin tasarrufuna verilir. Arazi-i Mirîyye (Devlet Arazisi) Mülkiyeti devlete ait arazidir. Üzerinde yaşayan insanlar kiracı durumundadır. Ekilmek, boş bırakılmamak şartlarıyla fetihten sonra eski sahiplerine veya terk edip gitmişler ise yeni birilerine verilir. Köylüler elde ettikleri ürün karşılığı vergi öderler. Bu vergileri hazineye değil, sahib-i arz kim ise ona öderler. Kendileri öldüğünde var ise çocuklarına kalır. 25 kısma ayrılır. Osmanlı Vergi Sistemi Osmanlı Devleti'nin esas gelir kaynağı vergilerdir. Osmanlı Devleti'nde vergiler şer'i ve örfî olmak üzere iki kısımır. Şer'i vergilerin kaynağı İslâm vergi hukuku olup, en yaygını dört vergidir. Bunlardan zekât ve aşar Müslümanlardan, haraç ve cizye gayrimüslimlerden alınırdı. Örfî vergiler kaynağı eski usul ve adetler ile hükümdar buyuruklarıdır. Rüsûm-ı örfîyye ve tekâlif-i örfîyye, bâd-ı heva, avarız-ı divaniyye v.s. çeşitleri vardır. Osmanlı Devleti'nde Ticaret Şehir ve kasabalar yahut memleketler arasında yapılan geniş çaptaki ticaret, toptan ticarettir. Osmanlı topraklarında gerek memleket içinde üretilen gerekse memleket dışından gelen mahsûl ve mamullerin üretildikleri yerler veya ulaştıkları limanlardan diğer yerleşim yerlerine dağıtılması işi de toptancı tüccarlar tarafından yürütülürdü. İç ticarete bilinenin aksine gayr-ı müslimler kadar Müslümanlar da söz sahibidir. Sarayın ve ordunun bulunduğu başkent olmasından dolayı İstanbul'un ihtiyaçlarının temini Osmanlı De

vleti'nin birinci derecede önem verdiği bir politika olmuştur. Dış ticarete yabancı devletlere ahidnameler ve tüccarlarına imtiyazlar verilmiştir.